

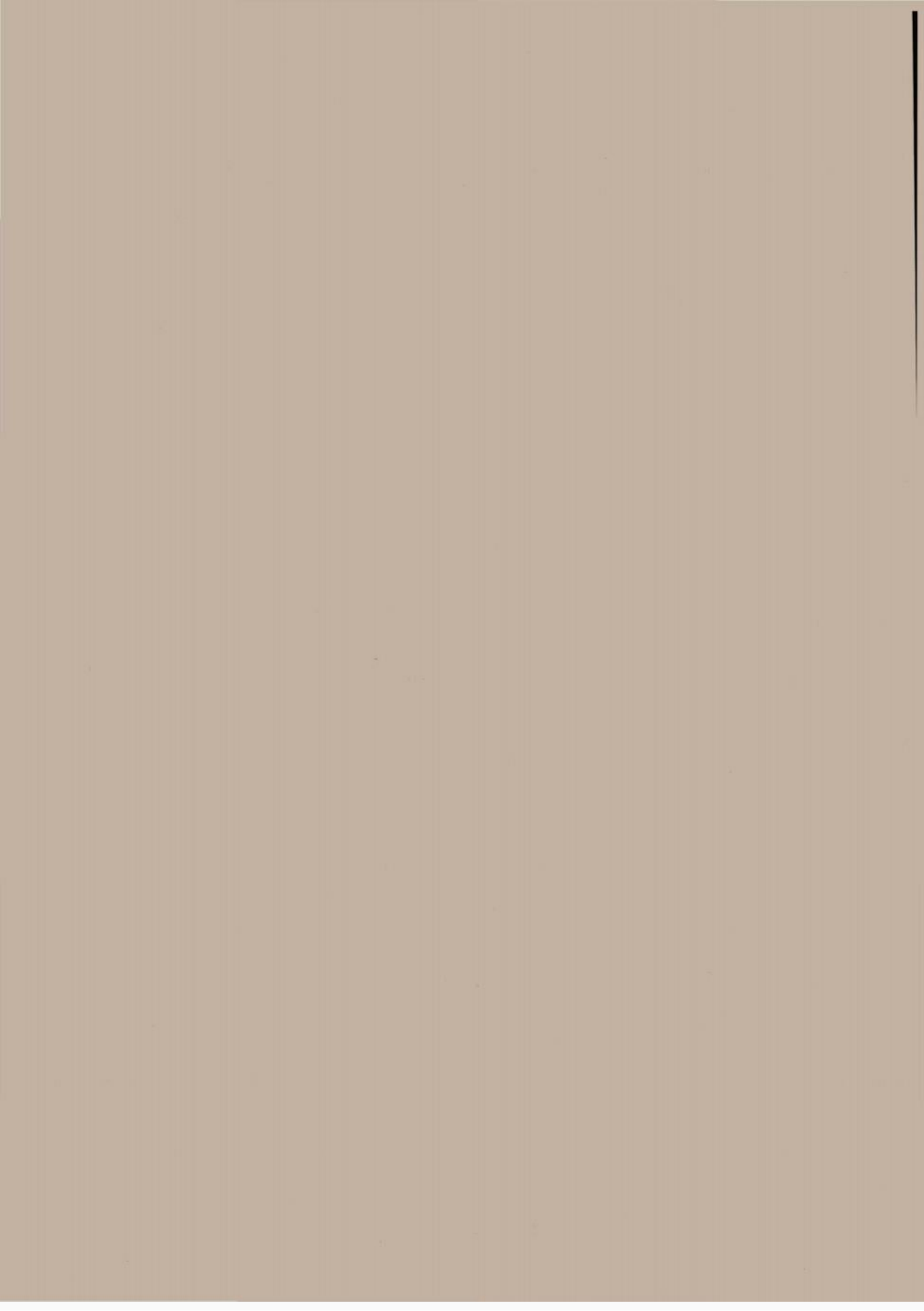
En het dorp zal duren ...

Maurits Nevens - Glaskunstenaar en ereburger van Beersel

nr 29 - januari-maart 2006

trimestriëel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van witthem" Beersel

En het dorp zal duren ...

Maurits Nevens - Glaskunstenaar en ereburger van Beersel

nr 29 - januari-maart 2006

trimestrieel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van wittthem" Beersel

Inhoud

Voorwoord	
LIBERTE WALSCHOT EN MICHEL VASTIAU	5
De neogotiek en het glasraam	
MAURITS NEVENS	6
Iconografische ontleding van het grote kunstglasraam in de parochiale kerk van Lot	
MAURITS NEVENS	10
Iconografische ontleding van het grote kunstglasraam in de parochiale kerk van Dworp	
MAURITS NEVENS	25
Relatie glas en metaal in glasramen	
MAURITS NEVENS	34
Over "Ridder Hendrik Bautersem, Heer van Witthem, kleinzoon door bastaardschap van Hertog Jan II van Brabant, genoemd in 1388"	
MARC DESMEDT	37
Colofon	40

Voorwoord

LIBERTE WALSCHOT EN MICHEL VASTIAU

Voor de derde maal op rij neemt het Heemkundig Genootschap van Witthem deel aan de Erfgoeddag, met in 2006 als thema "In kleur".

Het Heemkundig Genootschap koos voor brandglasramen omdat zij gewoonlijk erg kleurrijk zijn en omdat Maurits Nevens, befaamd glazenier en lid van het Genootschap, de aangewezen persoon is om ons met woord en daad wegwijs te maken in die speciale kunstuiting.

Dit nummer is daarom bijna volledig gewijd aan kunstglasramen, met vier artikels van Maurits Nevens: eerst een stukje geschiedenis van de glasraamkunst, vervolgens een uitgebreide iconografische ontleding van de glasramen in de kerken van Dworp en Lot, om te eindigen met een toelichting over de gebruikte metalen bij het behandelen van glas. Verder is er ook een bijdrage van Marc Desmedt over enkele "van Witthems". De glasramen in de Sint-Jan de Doperkerk van Huizingen kwamen al vroeger uitgebreid aan bod in nr.7 (juli-september 2000) van "En het dorp zal duren...". Over Alseberg kan je heel wat informatie vinden op de website van onze gemeente. Later daarover meer in ons tijdschrift. Op 23 april 2006 is er een atelier in de Grote Sleutel, waar iedereen kan zien hoe een glasraam tot stand komt, en een bezoek aan de kerken van Alseberg, Dworp, Huizingen en Lot, waar de glasramen in situ te bewonderen zijn. Het ganse project steunt op Maurits Nevens, voorzitter van de Lotse Kunstkorf en ereburger van Beersel. De motivering voor het toekennen van het ereburgerschap luidde: "...gelet op zijn prestaties en inzet voor de samenleving in onze gemeente, maar in het bijzonder zijn waardevolle inbreng op pedagogisch gebied...". Wij danken hem voor diezelfde inzet voor het Heemkundig Genootschap.

Het programma: van 10 tot 18 uur: tentoonstelling in de "Grote Sleutel" te Alseberg over "Kleurrijke glasramen", waar het creatieve proces van glas-in-loodzetten wordt getoond;

om 11 uur: lezing door Maurits Nevens over het ambacht en de kleursymboliek in glasramen;

van 14 tot 17uur: busrit langs de mooiste glas-in-loodramen in Beersel. Gids: Maurits Nevens. Vertrek aan de Alsebergse O.L.Vrouwkerk. In die tijdsspanne kan men de 4 betrokken kerken ook individueel bezoeken.

Inlichtingen en inschrijven voor de busrit bij de dienst cultuur: 02 3591616 of bij joke.vandenbussche@beersel.be.

Wie inmiddels zijn lidgeld nog niet betaalde vragen wij dit nu snel te doen. Het rekeningnummer is: 001-3114341-38 van het Heemkundig Genootschap van Witthem Beersel. De prijs blijft € 18.

Veel leesplezier, en vooral: veel kijkgenot op 23 april.

De neogotiek en het glasraam

MAURITS NEVENS

Begin 19de eeuw is de glasraamkunst bijna volledig verdwenen. Vernieuwing komt er door Eugène Emmanuel Violet-le-Duc 1814-1879 in Frankrijk. Zijn leuze is: "terug naar de gotiek". Hij is de meest vooraanstaande exponent van de "Gothic revival" in Frankrijk en wordt vooral geroemd voor de restauratie van tal van historische gebouwen in Frankrijk, waaronder de kathedraal "Notre Dame" in Parijs en de kathedralen van Amiens, Chartres en Reims.

Vernieuwde interesse voor het gebrandschilderde glasraam komt er met de bouw van tal van nieuwe kerken in het begin van de 19de eeuw. De demografische groei zorgt ervoor dat de bestaande kerken ofwel te klein zijn of dat volledig nieuwe wijken worden aangelegd waar een nieuw kerkgebouw noodzakelijk is. De stijl waarin de nieuwe kerken worden gebouwd is overwegend geïnspireerd op de gotische stijl. Talrijke ambachten uit de middeleeuwen krijgen op dat moment een belangrijke impuls. Zo ook het gebrandschilderde glasraam. Omdat de techniek op dat moment in ons land bijna volledig is verloren gegaan, pogen buitenlandse glazeniers de Belgische markt te veroveren.

In de glasschilderkunst van de 19de eeuw zijn stilistisch gezien twee richtingen te onderscheiden.

De eerste groep is te situeren rond de academiën. De stijl waarin deze glasschilders werken is romantisch, maar tegelijkertijd realistisch te noemen. Voor Charles Van Crombrugghe en het atelier Van der Poorten is François Capronnier, de porseleinkunstenaar die van Sèvres naar Brussel kwam wonen, hét grote voorbeeld. Zijn artistiek beeld berust op de oude stijlen waarin renaissance en barok centraal staan.

De tweede groep van kunstenaars is te situeren in de neogotische beweging die in Vlaanderen bezielde wordt door Jean Béthune. In 1866 richt Jean Béthune de eerste Sint-Lucaschool op. Hier moet de basis gelegd worden voor de opleiding van kunstenaars. Tijdens een gedeelte van de dag volgen ze er onderwijs, terwijl ze voor de overige tijd in een atelier stage lopen.

De meeste onder hen zijn navolgers van Béthune(1) en krijgen van de meester zelf hun opleiding, of lopen stage in een atelier waarover hij de leiding had. Baron Jean Béthune is filosoof, theoloog, iconograaf, en huldigt de opvatting van de "biblia picta", de afbeelding van de bijbel in een allesomvattende architectuur. Hij studeert in Frankrijk, Duitsland en Engeland. Hij volgt er de ateliers glasramen, architectuur, beelden, meubilaire paramenten en vaatwerk.

Jean Béthune begint in 1854 in Brugge met een eigen glazenieratelier dat in 1859 overgebracht wordt naar Gent. Hij combineert een

(1) Baron Jean Béthune (1821 - 1894); filosoof, theoloog en iconograaf. Hij studeert in Frankrijk, Duitsland en Engeland waar hij in 1854 bij glazenier John Hardman in Birmingham een technische opleiding krijgt. Jean Béthune begint in 1854 in Brugge met een eigen glazeniersatelier dat in 1859 overgebracht wordt naar Gent. In 1866 sticht hij de Sint-Lucaschool in Gent. In 1876 neemt ingenieur-architect Arthur Verhaegen het atelier van Béthune over. Tot aan zijn overlijden in 1894 blijft Béthune voor het atelier Verhaegen wel nog ontwerpen leveren.

gestileerde gotische vormgeving met plaatselijke baksteen. Alles in een kerk wordt op hetzelfde atelier ontworpen en uitgevoerd: altaar, predikstoel, communiebank, biechtstoel... Hij bereikt hierdoor een bijzonder grote eenheid. Hij past dit toe in Brugge, Gent en Maredsous (abdij).

Kleur in de glasraamkunst krijgt een bijzondere betekenis: rood en blauw, geel en paars, groen en bruin...

In 1866 sticht hij, samen met Broeder Marès, de Sint-Lucasschool in Gent, met als doel vaklieden op te leiden, jonge kunstenaars en ambachtslieden voor hun totaalateliers. Later volgen de Sint-Lucasscholen in Doornik in 1877, Luik in 1880 en Schaarbeek in 1888.

In de academies overheerst de kunst uit de middeleeuwen, zowel in de architectuur, het schilderwerk (geen experiment maar degelijke vakmantechnieken), het houtwerk, als in de thematiek. De heiligen zijn statisch opgesteld. Er is geringe variatie in de plooienvol en in de houding van hoofd en handen. De uitbeelding van de haardracht, de gelaatsuitdrukking en de decoratieve elementen (pochoir) zijn zeer grafisch. Er wordt zeer veel zilvergeel toegepast.

Daar waar in de academies alles gericht is op de klassieke oudheid, worden in de Sint-Lucasschool kunst en religie verenigd in een neogotische stijl. Béthune voorziet de heiligen van attributen die hen volgens de iconografie toegekend worden. De uitbeelding ervan is zeer duidelijk. De volksverering speelt een grote rol, bedevaarten en devotieheiligen zijn zeer in trek.

Belangrijk bij Béthune is de blauwe achtergrond in de meeste van zijn ramen en ook de architecturale elementen in grijze of witachtige tinten met veel zilvergeel. En vooral elementen uit de gotische architectuur zoals: opengewerkte pinakels, lichtbogen, hogels en fleurons, meestal in sterke grisaillebehandeling. Ook veel druivenranken, bladeren, druiventrossen en decoratief dooreengevlochten en slingerende motieven. Er is steeds een afwisselend kleurenspeel en vleeskleur op het gelaat, de handen en de voeten, een element dat hij aan de porseleinkunst ontleent.

Sommige kleuren hebben een uitgesproken liturgische betekenis en duiden symbolen of waardigheidstekenen aan zoals: blauw voor Maria, rood voor Christus (is pancreator, keizer, heerser, rechter...). Paars en groen behoren bij bisschoppen en bruin bij heilige paters. In 1876 neemt ingenieurarchitect Arthur Verhaegen (1847 - 1917) het atelier van Béthune over. Het atelier en de traditie van het atelier Béthune-Verhaegen wordt na 1895 voortgezet door Joseph Casier (1852 - 1925).

Andere ateliers worden opgericht, waaronder dat van: Adrien Hubert Bressers(2) in Gent, Samuël Coucke (1833 - 1899) in Brugge (glasraam in de kerk van Alseberg), Stalins-Janssens in Antwerpen gesticht omstreeks 1870, Louis Grossé (1840 - 1929) in Brugge, Joseph Osterrath (1845 - 1898) in Tilff bij Luik en Henri Dobbeleire (1829-1885) in Brugge(3).

(2) De ateliers van kerk-schilder Adrien Hubert Bressers, van zijn schoonbroers Leopold Blanchaert, beeldhouwer, en Leonard Blanchaert, kunstschrijver. Later door Léon Bressers omstreeks 1914 verder gezet gedurende het interbellum. Zijn specialisatie blijft het kerinterieur in al haar aspecten. Vanaf de jaren 1920 vinden we ontwerpen terug van zijn zoon Adrien Frans Bressers, die aan de Gentse Sint-Lucasschool opgeleid is als architect en ook op dat domein zijn hoofdactiviteit zal ontwikkelen. Toch houdt hij het atelier van zijn vader verder in stand na diens dood in 1947.
(3) Ivo Bakelants, leraar glazenier. De glasschilderkunst in België in de negentiende en twintigste eeuw. Repertorium en documenten, DEEL B Uitgeverij Den Gulden Engel Wommelgem - 1986, blz. 7 tot 16.

Het is werk van Henri en zoon Jules Dobbelaere (1859-1916) dat we op vandaag het meest ontmoeten.

Zij passen, vrij persoonlijk, de opvattingen toe van B ethune en geven veel uitstraling aan die "gothic revival". De composities zijn vlot en nogal los opgesteld. Hun taferelen, losstaande figuren of gehele composities, staan steeds ingekaderd in een ornamentele, meestal gotische en architecturale omlijsting.

Bij onregelmatige panelen van het gotische maaswerk (rozetten boven de ramen) passen zij ook voor het eerst bloemenmotieven toe.

Zilvergeel met veel schaduw en meestal wit tot geelachtig, vormen de architecturale omlijsting. De details worden met fijne contourlijnen aangegeven, waarbij de loodverdeling ondergeschikt blijft. Het lood heeft bij hen alleen een technische functie, geen esthetische betekenis. Als gevolg van natuurgetrouwe anatomische weergave eist dit op sommige ogenblikken ingewikkelde vlakken en veronderstelt een virtuoze techniek van de glazenier. Losstaande figuren en taferelen uit legenden, evangeli es, heiligenlevens e.d., hebben steeds een verhalend karakter (cfr. *biblia picta*) en worden aangevuld met allerlei symbolen en attributen. Alles wordt anatomisch juist getekend, de plooierval van de kleding is soepel en los gedrapeerd, vol felle contrasten en diepe kleuren, vol decors, zodat vormenspel en beweging sterk onderstreept worden. De achtergrond krijgt vaak een kobaltblauwe tint waarin wijngaardmotieven met bladeren of sterren verwerkt worden. Een veelheid van geelachtige groenen en bruinen vormen ondergrond en basis omdat ze een wijkende neiging meebrengen.

Bloemen en planten worden overdadig met grisaille bedacht. Vooral de aangezichten vragen de aandacht. Het zijn haast portretten met eigen karakter, waarbij met fijne details naar de nauwkeurige weergave gezocht wordt door een harmonisch gemodelleerde lijn- en schaduwspel.

Alle mogelijkheden van het grisaillespel worden gebruikt en met deze eenvoudige middelen wordt een maximum aan resultaat bereikt.

De glasramen van Henri Dobbelaere behouden de traditionele waarden, maar getuigen wel van een grote persoonlijke vertolking inzake vormtaal, detailuitbeelding, uitdrukingskracht en stijl. Zijn zoon Jules bouwt voort op de verworvenheden maar zal na een tijdje stagneren. Zijn werk is heel wat zwakker.

Het atelier Dobbelaere realiseert vele grote werken: in Antwerpen in de O.L.-Vrouwkathedraal en in Brugge in Sint-Salvator en in de "De Potterie". Ook in onze gemeente: in Alseberg, Huizingen en Dworp.

Na de oorlog van 1914 volgt er wereldwijd een volledige vernieuwing. In Brussel is er Jean Baptist Capronnier en Edouard Steyaert. In Gent is Camille Ganton-Defoin actief. Ganton zet in Gent de

grote Vlaamse traditie voort van de glazeniers, die door baron Jean Béthune opgeleid werden.

Ganton zal zich hiervan echter gaandeweg losmaken en samen met Colpaert, Coppejans, Yoors, Crespin, Crickx en anderen een gematigd modernisme beoefenen, zonder eigenlijk een nieuwe stijl te huldigen, zoals een Thorn Prikker dat doet. Ganton werkt verder in de richting van Le Prince, met overdadig rijke materialen en technische virtuositeit, maar steeds het murale vlak respecterend. Ganton Defoin werkt in talrijke kerken. We citeren enkele voorbeelden: Alken, Aalst, Avelgem, Aalter, Antwerpen, Aubel en bij ons in Lot. Nadien volgde Olivier Ganton het spoor van de vader.

Iconografische ontleding van het grote kunstglasraam in de parochiale kerk van Lot

MAURITS NEVENS

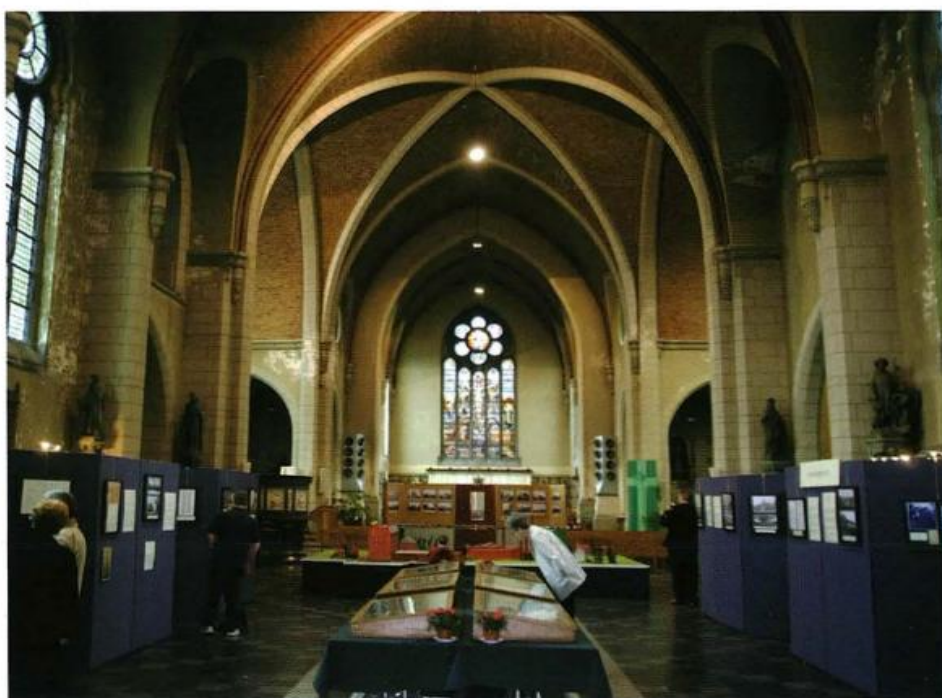
Inleiding: de Sint-Jozefkerk te Lot.

Lot behoorde in het begin van de 20ste eeuw nog voor de helft tot Dworp en voor de andere helft tot Sint-Pieters-Leeuw. De Zenne vormde de natuurlijke grens tussen beide delen.

De parochiekerken van Dworp en van Sint-Pieters-Leeuw lagen te ver uit de buurt voor de vele mensen die door de industrialisatie en fabrieken naar Lot kwamen wonen. In 1866 werd door de SA de Loth een kapel gebouwd op het grondgebied van Dworp. Maar deze kapel was al snel te klein. Tussen 1907 en 1910 werd een nieuwe kerk gebouwd, toegewijd aan Sint-Jozef, patroon van de arbeiders.

Een mooie nieuwe preekstoel werd gebeiteld door beeldhouwer Veraart. Een glasraam van het atelier Camille Ganton Defoin(1) kwam in het hoogkoor; pas veel later kwamen de glasramen van Jef Colruyt, uitgevoerd door de Compagnie du verre (zie doopkapel). De neogotiek bereikt het hoogtepunt vóór de oorlog 1914 - 1918. Een nieuwe iconografie ontstaat, waarvoor nieuwe technieken

(1) Camille Ganton-Defoin is geboren in Verviers in 1872 en in Gent overleden op 74-jarige leeftijd. Hij krijgt zijn opleiding in de Sint-Lucasschool waar hij in 1893 de grote decoratieprijs krijgt. De opleiding in deze school volgt de normen van de meester glazenier Joseph Osterrath (1845 - 1898), zelf leerling van Jan Baptist Béthune (1821 - 1894). Geïnstalleerd in Gent, was deze laatste het schoolvoorbeeld als architect, ontwerper en glazenier. Camille Ganton Defoin volgt stage bij Ladon. Hij start in 1899 met een eigen atelier. Hij werkt tot 1945. Albert Mestdagh (Gent), opgevolgd door zijn zoon Luc, neemt in 1958 het atelier van Hendrik Coppejans over. Zijn werk, met internationale vermaardheid, bevindt zich in hoofdzaak in Gent (Sint-Baafs, Sint-Paulus, kapel van het Groot Seminarie), Brussel (Collège Saint-Michel, O.-L.-Vrouw aan de Zavel, Etterbeek (Sint-Gertrudis), Molenbeek (Sint-Remoldus), Mons (collégiale Sainte-Waudru)... en verder in Nederland, Zwitserland, Duitsland, Congo en zelfs in China.

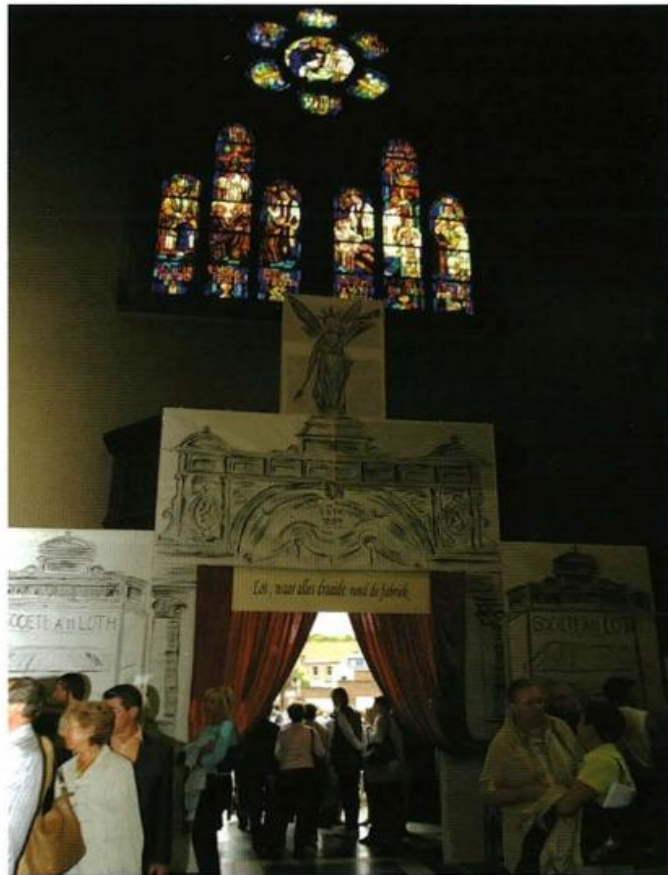

gezocht worden. Restauraties dringen zich op, nieuwe materialen komen op de markt. Met de toenemende industrialisatie ontstaat een nieuwe sociale klasse, de zgn. nieuwe rijken.

Hun status uiten ze door het bouwen van grote herenhuizen, kasteeltjes en kerken, waarin het glasraam - moraliserend, volks of symbolistisch - een grote plaats inneemt. Art-nouveau en Art-déco blijven een andere richting zoeken dan de zogenaamde kerkelijke kunst.

Nieuwe glasindustrieën ontstaan in het Waalse Charleroi, vooral omdat deze bedrijven heel wat steenkool nodig hebben. Franse porseleinkunstenaars uit Sèvres, zoals de bekende François Capronnier, komen zich omstreeks 1820 in Brussel vestigen. Scheikundigen bieden hun diensten aan voor de glazenier, vooral voor de verglazing-procédés. De glazeniers moeten nu niet meer zelf hun glazuren samenstellen (zie blz 32).

François Capronnier kent in België groot succes en vele ateliers volgen in zijn spoor (zie vorig artikel).

Het grote kunstglasraam.

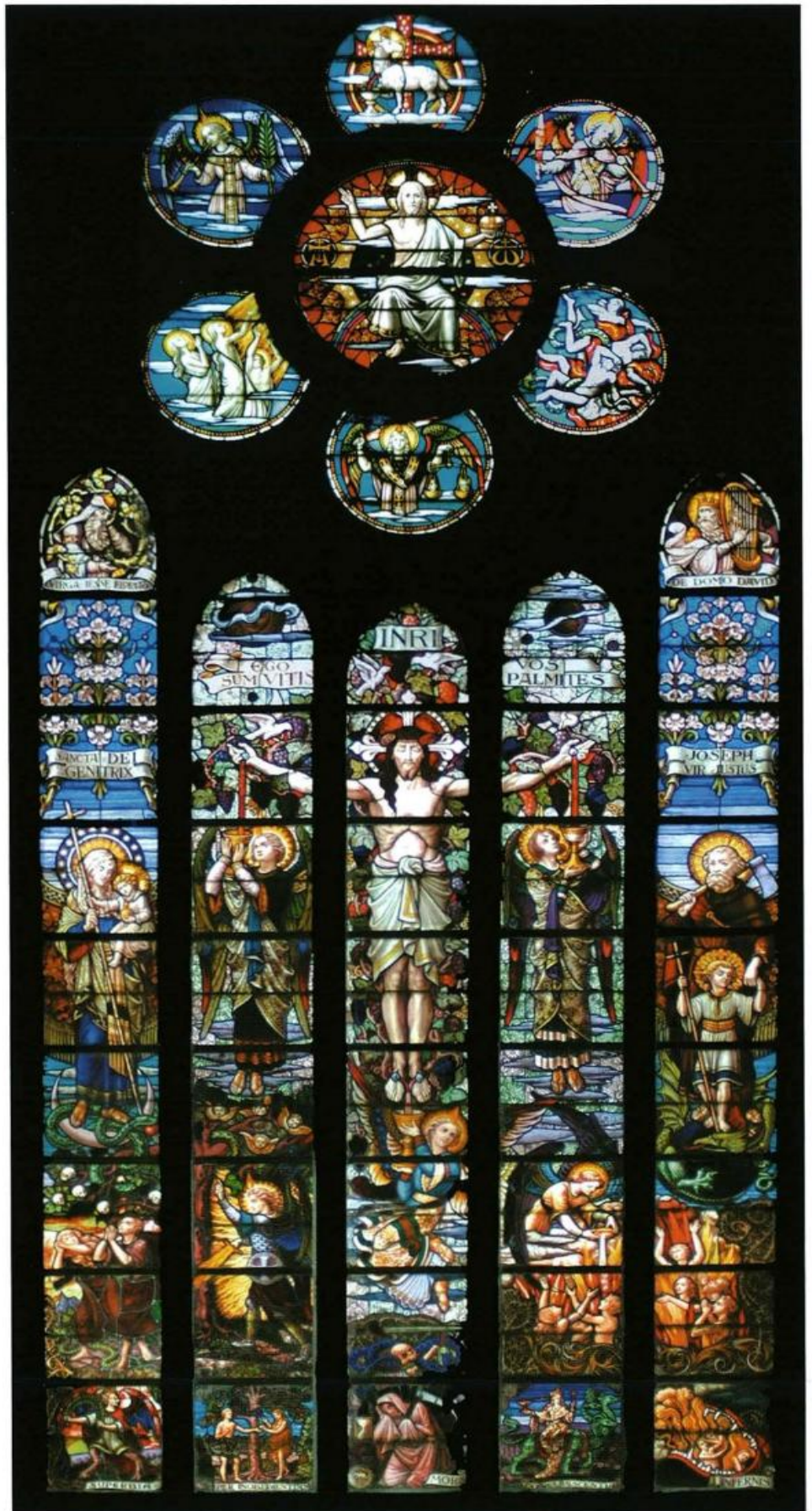
Weinig mensen te Lot kennen het bijzondere kunstglasraam dat hun parochie rijk is. Immers, men moet ver buiten de omstreken zoeken om een dergelijk rijk, coloristisch hoogstaand en thematisch diep geladen kunstwerk aan te treffen.

Wanneer de parochie in Lot zelfstandig wordt, geeft zij het de toenmalige, zeer gekende, Gentse kunstglazenier Camille Ganton Defoin opdracht een glasraam te ontwerpen voor haar patroonheilige Sint-Jozef. Het embleem van de kunstenaar is onderaan het glasraam te vinden: een beer met erboven het oude huismerk van de glazeniers: een soort cijfer vier(2).

Het koorvenster bovenaan is bekroond met de synthese van heel

(2) Huismerk van Camille Ganton Defoin, onderaan links van het paneel nr. 21 in het centraal lancet.

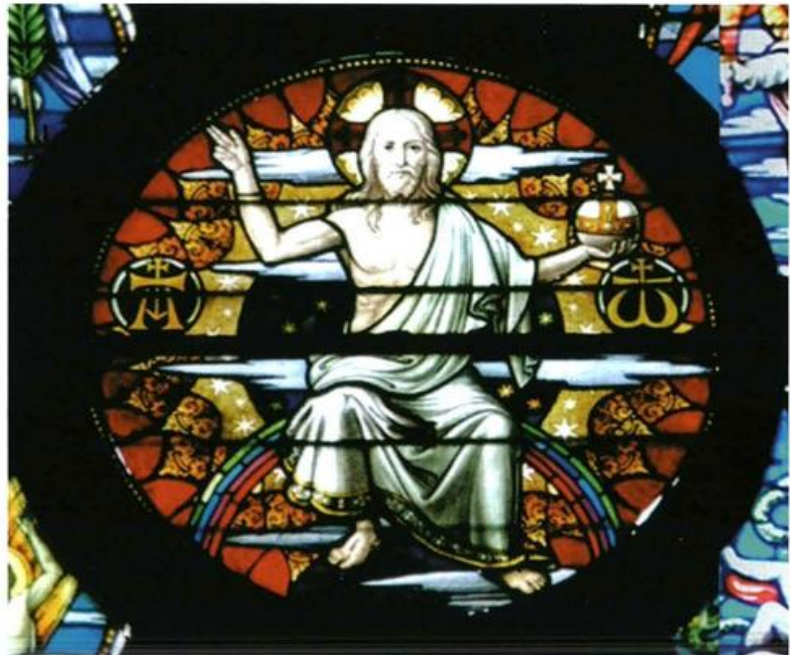

Het grote kunstglasraam in het koor.

het raam: dood en oordeel in een apocalyptische visie. Het bestaat uit een rozetvenster, vergezeld van zes lobben. Om gemakkelijker de beschrijving te kunnen volgen, geven we elk onderdeel een nummer. Dit doen we ook voor het hele raam: ingedeeld in vijf lancetten, waarvan we elk onderdeel voorzien van een nummer.

1. Centraal rozetvenster.

Hier zien we de tronende en oordelende Christus, gezeten op een regenboog van rood, purper, blauw en groen, tegen een achtergrond, bezaaid met sterren en wolvenslierten. De rechterhand is Byzantijns bezwerend opgeheven, terwijl in de andere hand de wereldbol rust, getooid met de koninklijke symbolen, ten teken van de opperheerschap. Links en rechts zien we de Griekse letters alfa en omega, het begin en het einde. Het is een apocalyptische voorstelling van het laatste oordeel.

13

2. De vredesengel met een palmtak ten teken van verzoening, roept op ten oordeel door op de bazuin te blazen. Hij zoekt de rechtvaardigen, (het is de tegenhanger van nr 4).

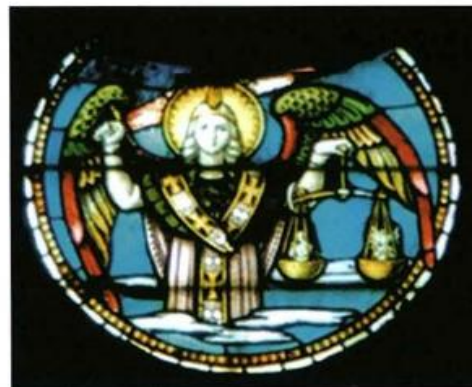
3. Het apocalyptisch Lam staat bovenaan. Bloed vloeit uit het geopende hart in een kelk als symbool van de kruisdood: Christus gaf zijn leven voor zijn schapen. In de achtergrond zien we een rijk versierd kruisteken.

4. De wrekende engel met fakkel en bazuin roept eveneens op tot het oordeel. Hij zoekt alleen de verdoemden, (het is de tegenhanger van nr 2).

5. Gevangen tussen duivelse slangen, worden de verdoemden in het eeuwige vuur gestort, (deze lob sluit aan bij het nummer 4).

6. Deze lob stelt de engel Michaël voor met vlammend zwaard. In de linkerhand houdt hij een weegschaal. Blijkbaar weegt hij goed en kwaad af.

7. De uitverkorenen en geredden worden naar het Hemels Jeruzalem geleid door een engel. De hemelpoort is al geopend en een bundel gouden stralen wijst de weg, (deze lob sluit aan bij het nummer 2).

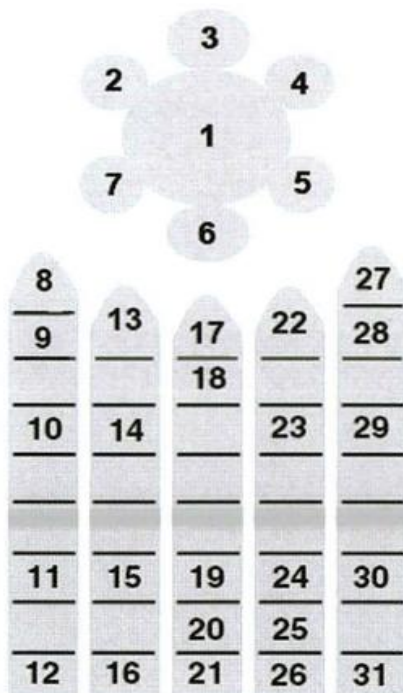
Naast de zeven composities in het rozetvenster bovenaan, kunnen we nog 23 andere thema's analyseren, die stuk voor stuk juweeltjes zijn van glazenierkunst.

Het grote thema van het raam is: "de verlossing door het kruis". De zondeval en het oordeel vormen oorzaak en gevolg. Maria en Jozef zijn hier de bemiddelaars, daar waar het eertijds in de iconen eerder Maria en Johannes waren. Deze laatste is hier vervangen door de patroonheilige van de parochie. Het begeleidende werk van de engelen stamt eveneens uit de iconenkunst en de middeleeuwen, waaruit zowel de opdrachtgever als de kunstenaar de gegevens leenden.

We zouden het raam ofwel per lancet kunnen ontleden ofwel in horizontale banden of registers. Dit is wel een zeldzame eigenaardigheid op gebied van het maken van een compositie.

Horizontaal vergeleken zien we in de hoogste toppen, het oude testament, iets lager de kosmos en hemellichamen. Daaronder de aarde, verzinnebeeld door druiven, lelies en duifjes. Christus is op aarde gekomen met een vredesboodschap maar moet geperst worden als de druif. Het centrale register wordt gevormd door Maria, twee engelen, de Christus zelf en Sint-Jozef, de patroonheilige, die het kind Jezus leidt. Daaronder verdrijft een engel met vlammend zwaard Adam en Eva uit het paradijs. In het midden vangt een prachtige engel het heilig bloed op in een kelk en rechts brengt een engel lafenis aan de zielen in het vagevuur. Helemaal onderaan zien we dan de onderwereld, de hel en wat er de aanleiding van is: de ongehoorzaamheid en de verdorvenheid, met de dood als eindresultaat. Aangezien ze niet alle zeven uitgebeeld worden, is het blijkbaar niet de bedoeling geweest de hoofdzonden te citeren.

Voor verdere beschrijving volgen we nu de vijf lancetten, telkens van boven naar onder volgens de nummering op de bijgevoegde schets.

1. Linker (eerste) lancet.

Bovenaan (nr. 8) **"VIRGA JESSE FLO-
RUIT"**. De stamvader Jesse rust in de
wijngaard. Hij is de aartsvader waaruit na
vele generaties de Christus als zoon van
David zal geboren worden. Dit thema
van Jesse met de stamboom zien we in
de middeleeuwen herhaaldelijk voorko-
men in glasramen: o.a. te Chartres,
Momerency, Canterbury...

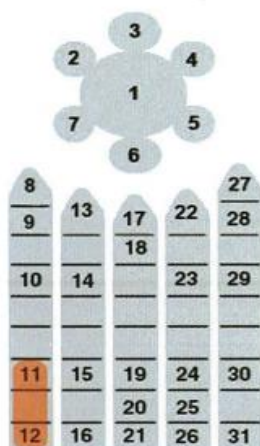
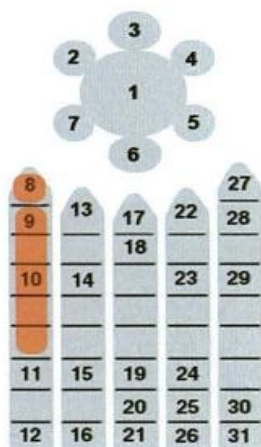

Daaronder (nr. 9) prijkt een bos prachte-
ge lelies als symbool van de zuiverheid.
Dit paneel draagt het opschrift **"SANC-
TA DEI GENITRIX"**, "Zij die de God-
barende was": Maria. Zij wordt trouwens
vlak eronder (nr. 10) afgebeeld, omgeven
met 12 sterren, steunend op de maan,
terwijl zij het kind Jezus draagt, die met
een staf de slang doodt. Maria houdt de
staf mee vast. Tussen de slangenkronkels
door zien we een aantal doodshoofden.
Maria, staand op een wereldbol, waar-
rond een slang kronkelt omheen een
maansikkel, stamt uit de tijd dat de Tur-
ken als de aartsvijand van de Kerk
beschouwd werden. In de tijd van de

kruisvaarten
waren zij de
oorzaak van
alle ellende in
Europa, net
zoals de slang dat was in het Aards Para-
dijs.

Onderaan (nr. 11) worden Adam en Eva,
door de slang misleid, verjaagd uit het
aards paradijs. Dit gebeuren wordt met
kennelijk genoegen gevolgd door de dui-
vel in het onderste paneel (nr. 12). Grin-
nikend breekt hij de lange vredespalm
van de overwinning in twee. De
onschuld wordt gebroken. Deze illustra-
tie wordt samengevat op een banderole
met het ene woordje: **"SUPERBIA"** dat
betekent: "ik ben de grootste, de sterke-
ste". Kortom de hoogmoed triomfeert.

2. Tweede lancet.

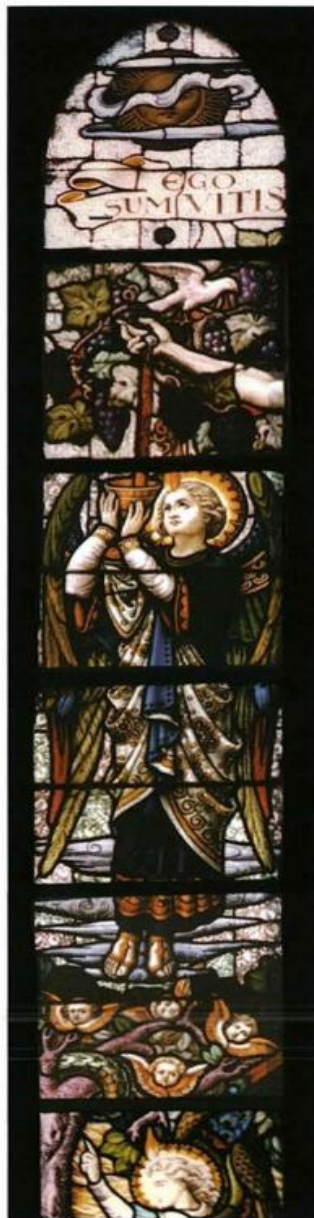
Toont helemaal bovenaan (nr. 13) een gesluisde zon. Hoewel ze een menselijk gelaat vertoont, drijven er wolken voor de ogen van die stralende figuur, als wil men hiermee de verwaasdheid illustreren. Daaronder staat evenwel op een banderole: **“EGO SUM VITIS”**: “Ik ben het leven, de wijnstok, de bron en de oorzaak”, wat dus duidelijk naar de Christus wijst de weg, de waarheid en het leven.

Elders lezen we: **“VOS PALMITES”**: “gij zijt de ranken”. Daaronder treffen we de doornagelde hand van de gekruisigde Christus aan. Bloed stroomt uit de wonde, dat lager (nr. 14) opgevangen wordt door een engel die een kelk vasthoudt. Dat heel de Christus afgebeeld wordt op een achtergrond van druivenranken, vindt zijn oorsprong in de evangelietekst: “Ik ben de wijnstok, gij de ranken, en zo de rank niet sterft kunt gij geen vruchten dragen”. Dus: door mijn dood kunt gij leven. Onder deze engel

merken we tussen levend groen een aantal engelenkopjes. Deze willen blijkbaar het

contrast vormen met die doodshoofden tussen de slangenkronkels links ernaast en dus de hoop op leven suggereren, dankzij de dood van Christus.

Daaronder (nr. 15) zien we de engel die Adam en Eva, met vlamvend zwaard, uit het paradijs verjaagt. De bekentenis lezen we dan ook in het onderste paneel (nr. 16) waarin Adam en Eva opnieuw voorgesteld worden, deze maal tijdens het eten van de verboden vrucht en met de droevige vaststelling: **“PER INOBE-DIENTIA”**, “door ongehoorzaamheid”.

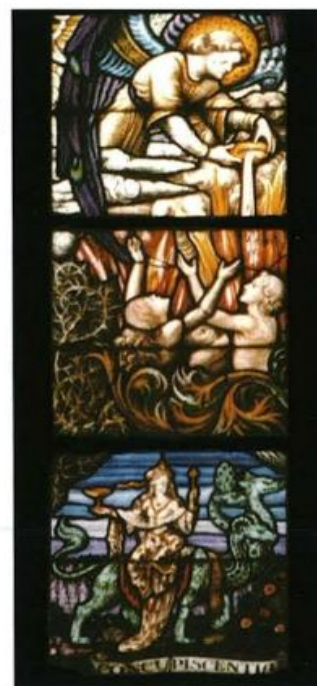
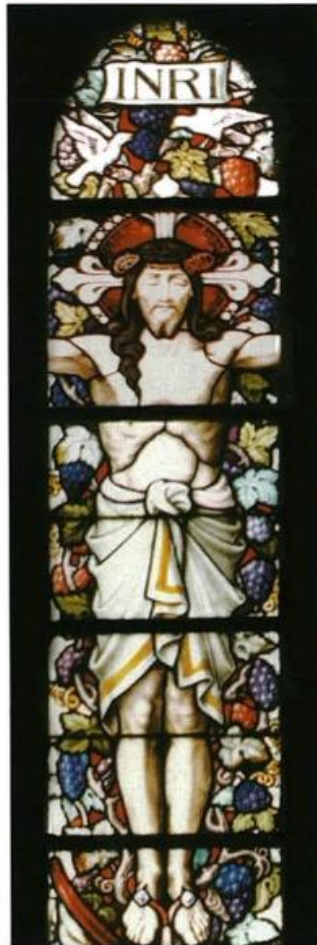
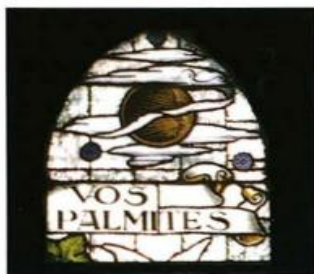
		3		
2		1		4
	7			5
		6		
8				27
9	13	17	22	28
10	14	18	23	29
11	15	19	24	30
12	16	20	25	
		21	26	31

		3		
2		1		4
	7			5
		6		
8				27
9	13	17	22	28
10	14	18	23	29
11	15	19	24	30
12	16	20	25	
		21	26	31

3. Centraal (derde) lancet

		3		
	2	1	4	
	7	6	5	
8	13	17	22	27
9		18		28
10	14		23	29
11	15	19	24	30
		20	25	
12	16	21	26	31

		3		
	2	1	4	
	7	6	5	
8	13	17	22	27
9		18		28
10	14		23	29
11	15	19	24	30
		20	25	
12	16	21	26	31

		3		
	2	1	4	
	7	6	5	
8	13	17	22	27
9		18		28
10	14		23	29
11	15	19	24	30
		20	25	
12	16	21	26	31

Dit lancet begint bovenaan met de inscriptie **"INRI"**, wat betekent: "Jezus Nazarenus, Rex Judeorum" (Jezus de Nazareeër, de koning der joden). Rond het hoofd van de gekruisigde zien we wijnranken, waar-

tussen vrede-lievende duiven bewegen. Deze fond van wijnranken wordt, als vervanging van het hele kruis, volgehouden tot onderaan. Onder de voeten (nr. 19) vangt een elegant geklede engel het heilig bloed op in een kelk. Vlak eronder (nr. 20) treffen we dorens aan, een slang en een doodshoofd. Hier wordt duidelijk het absolute einde van het leven bedoeld, maar ook de triomf op de dood. Het is het eindpunt van de ellende, want in het onderste paneel (nr. 21) zien we het grote woord vallen: **"MORS"**, "de dood". Naast een zandloper die symbool staat voor de vergankelijkheid, zien we een gehurkte, wenende figuur (pleurant) in een lijkwade gehuld, pogend het gelaat te verbergen met het witte doek. Deze figuur is afgebeeld voor een onderaardse grot, wat zowel wanhoop als hoop op verrijzenis betekent.

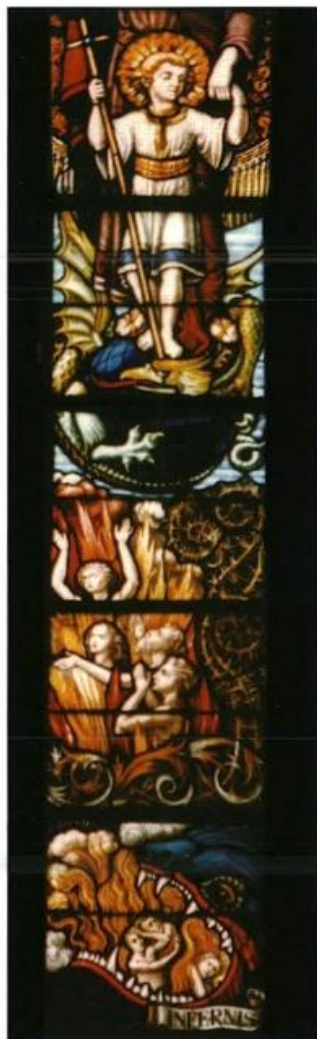
4. Vierde lancet

In paneel (nr. 22) zien we zon en maan afgebeeld in sluiers gehuld. Alles is vol-

bracht. Wat nu? De rechterzijde van het raam levert een antwoord al blijft het weinig zonnig, weinig hoopvol. We zijn nog ver van de hedendaagse hoopvolle verrijzenisgedachte die erbij aangegeven wordt: **“VOS PALMITES”**, “gij zijt de ranken”. Het is de aanvulling van wat we aan de linkerzijde lezen: **“EGO SUM VITIS”**, “ik ben de wijnstok, het leven”.

Daaronder zien we de linkerhand van de gekruisigde waarvan het bloed eveneens door een engel opgevangen wordt in een kelk (nr. 23). In nr. 24 en 25 wordt ons een troostende gedachte meegegeven. Een engel brengt lafenis aan de zielen in het vagevuur in afwachting van de bevrijding. Er is nog hoop. Hier verblijven zij die min of meer onwetend misdaden begingen. De kunstenaar bedenkt ze met het woord **“CONCUPISCIENTIA”**, “verdorvenheid en schuld”. Onderaan (nr. 26) wordt dit nog benadrukt door een geblinddoekte vrouw staande op een driekoppige draak die de blinde hartschichten voorstelt.

5. Vijfde lancet

Hoog in de top (nr. 27) zien we Koning David met de harp, dichter van de psalmen. Hij is de rechtstreekse voorvader van Jezus. Fier staat erbij: **“DE DOMO DAVID”**, Christus stamde uit het huis, het geslacht van David. Vergeten we niet dat dit raam geconcipeerd werd in de periode waarin de verering van de Christus-Koning fel in trek was!

Daaronder (nr. 28) zien we, in evenwicht

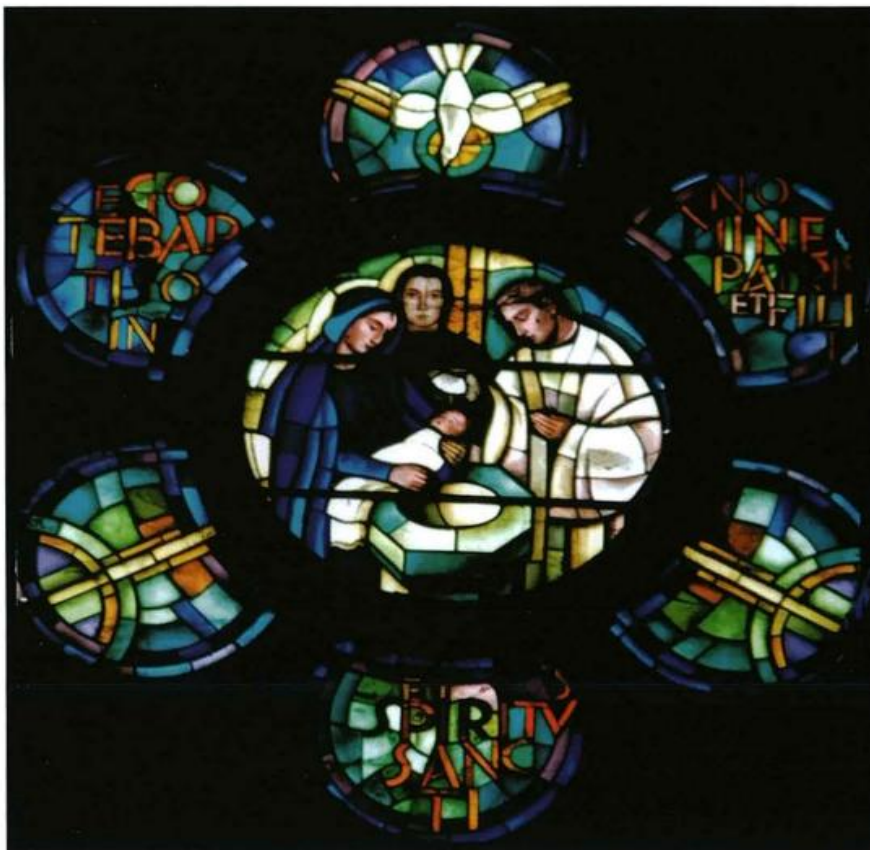
		3		
2		1		4
		6		5
8				27
9	13	17	22	28
10	14		23	29
11	15	19	24	30
		20	25	
12	16	21	26	31

		3		
2		1		4
		6		5
8				27
9	13	17	22	28
10	14		23	29
11	15	19	24	30
		20	25	
12	16	21	26	31

met nummer 9, een tuil witte lelies boven de gestalte van Sint-Jozef, aan wie de parochie is toegewijd. **"JOSEPH VIR JUSTUS"**, "Jozef de eerlijke man" (nr. 29), staat afgebeeld met de bijl over de schouder. Hij leidt het Jezuskind die met zijn kruisstaf de draak doodt. Het is een gevleugelde draak die zich probeert meester te maken van de werldebol, waarop beiden staan. Onder die werldebol hebben we nog een bundel gestileerde doornen die het vagevuur omkransen (nr. 30), waaronder dan in de uiterst rechtse hoek van het raam (nr. 31), het monster van de hel verschillende menselijke figuren in de vlamspuwende muil opvangt. De bijstaande tekst: **"INFER-NUS"**, "de hel", liegt er niet om, het is een dantesk tafereel. Het mag ons enigszins verwonderen dat de eigenlijke verrijzenisgedachte geen plaats kreeg in dit prachtige ensemble. We mogen echter niet vergeten dat in het begin van de twintigste eeuw daar zeer weinig over gesproken werd. De opkomst van de kajotters, de KSA en de Chiro richtte zich hoofdzakelijk naar het koningschap van de triomferende Christus. Het is dan ook dit thema dat in heel dit raam doorstraalt.

Deze ontleding is mijn persoonlijke visie. Bepaalde afbeeldingen en details kunnen mogelijk op een andere wijze worden geïnterpreteerd. Elke reactie is welkom.

Raam boven de hoofdingang - De sacramenten.

Dit glasraam, bestaande uit een rozet met centrale cirkel en zes zijdelingse lobben, werd ontworpen door Jef Colruyt uit Lembeek. Daaronder staan zes lancetten, drie aan drie gekoppeld, die de sacramenten voorstellen.

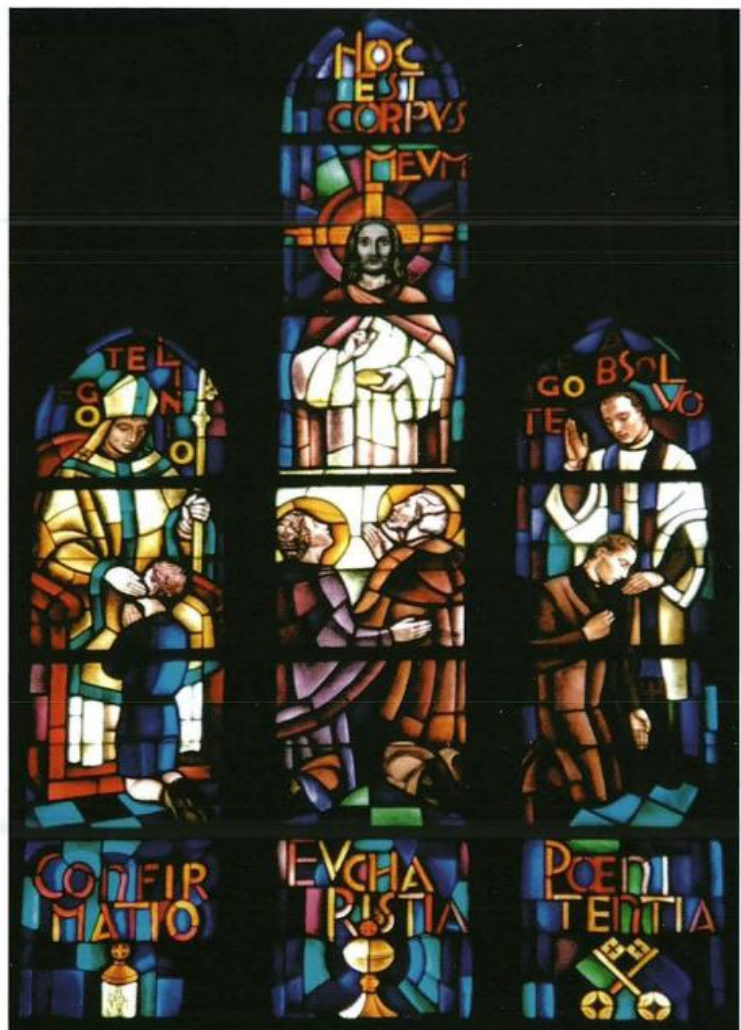
1. De rozet.

Hier wordt het sacrament van het doopsel voorgesteld. In het centrale cirkelvormige paneel doopt een priester een kindje dat door een vrouw boven de doopvont wordt gehouden terwijl de vader toekijkt. De priester doopt met een schelp. In de bovenste lob zien we een witte duif als teken van volmaakte zuiverheid na het dopen. De linker, de rechter en de onderste lob vormen samen een driehoek, de H. Drievuldigheid bedoelend en deze bevatten de tekst van het doopsel. In de eerste lob links: **“EGO TE BAPTISMO”**, “ik doop u”. In het eerste lob rechts: **“IN NOMINE PATRIS ET FILII”** “in de naam van de vader en de zoon”. In het lob onderaan: **“ET SPIRITUS SANCTUS”**, “en de H. Geest”. De twee overblijvende lobben symboliseren blijkbaar stromen van levend water.

2. Linkerkant.

Bestaat uit drie lancetten, waarin drie van de zeven sacramenten worden voorgesteld.

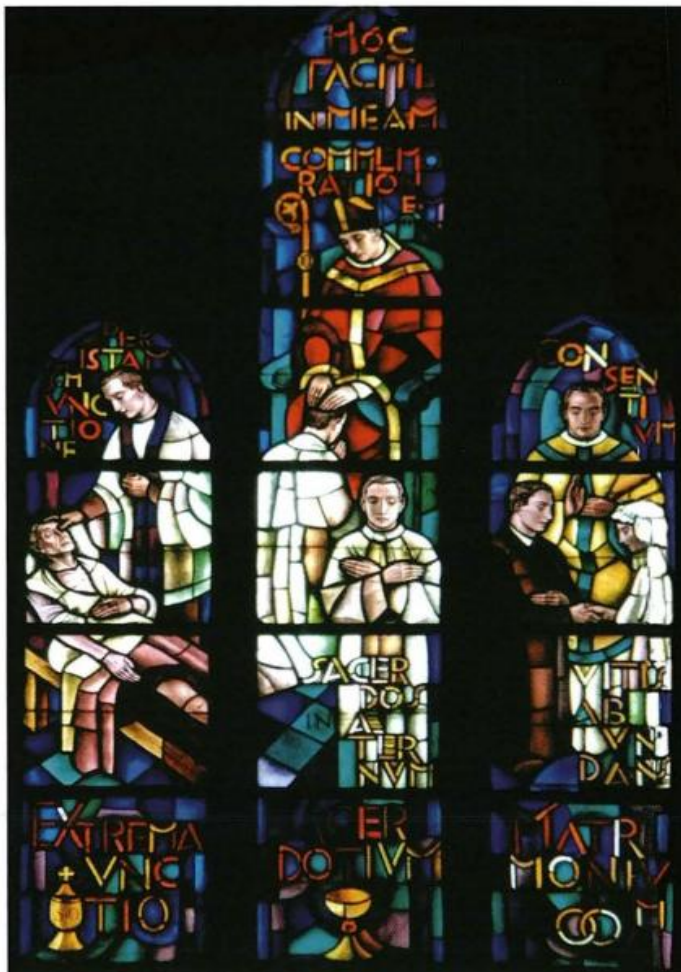
1. Links: **“CONFIRMATIO”**, het vormsel voorstellend. Een zittende bisschop dient het heilig vormsel toe aan een geknield kind, met de woorden: **“EGO TE LINIO”**. De lichte kaakslag maakt deel uit van de ceremonie.
2. Midden: **“EUCCHARISTIA”**, de eucharistie voorstellend. Bovenaan lezen we: Jezus toont het brood en maakt een zegenend gebaar. Hij staat voor de tafel van het Laatste Avondmaal, terwijl de apostelen geknield toekijken en spreekt de volgende woorden uit: **“HOC EST CORPUS MEUM”**, “dit is mijn lichaam”.
3. Rechts: **“PENITENTIA”**, de boete of de biecht voorstellend. Een priester met albe en stola bekleed, schenkt vergiffenis aan de zondaar, met de woorden: **“EGO TE ABSOLVO”**, “ik vergeef u”.

3. Rechterkant

Bestaat uit drie lancetten waarin de drie overige sacramenten worden voorgesteld.

1. Links: **"EXTREMA UNCTIO"**, de laatste zalving.
Een priester dient de laatste sacramenten toe aan een stervende. Hij zegent het voorhoofd met de heilige olie, terwijl hij een potje met de zalf in de linkerhand houdt en zegenende woorden spreekt.
2. Midden: **"SACERDOTIUM"**, het priesterschap.
"HOC FECIT IN MEAM COMMEMORATIONE", "doe dit ter mijner gedachtenis". De bisschop legt de handen op aan een diaken, terwijl een tweede die al gewijd is met gevouwen handen weggaat in het besef van wat in de tekst gemeld wordt: **"SACERDOS IN ETERNUM"**, priester voor eeuwig.
3. Rechts: **"MATRIMONIUM"**, het huwelijk.
Een priester zegent de verbinding tussen van man en vrouw. De tekst ligt verspreid.

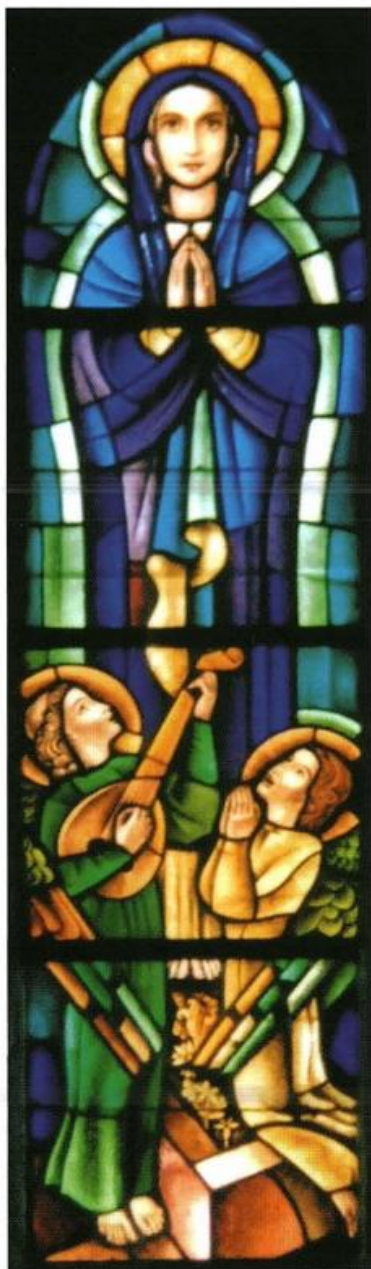

Bovenaan: **"CONSENTIO"**;
en verder: **"VITIS ABUNDANS"**;
en tenslotte onderaan: **"MATRIMONIUM"**.
Letterlijk moeten we hierdoor verstaan: een vruchtbaar huwelijk gewenst.

Opvallend is dat Jef Colruyt in deze ramen weinig van de toch vele attributen en symbolen, die bij sacramenten gebruikt worden, vermeldt. Slechts een zalfpotje, een ciborie, twee sleutels, een kelk en twee ringen begeleiden de erbovenstaande thema's. Sober maar zinvol samengevat.

Zijkapel aan de ingang - De vroegere doopkapel.

In dit raam wordt het doopsel van Jezus in de Jordaan voorgesteld. Het centrale lancet beeldt Sint-Jan De Doper af in zware bruine kledij, terwijl hij Jezus doopt die in het water van de Jordaan staat en gekleed is in het witte kleeid van de dopeling. Johannes zegt: **"ECCE AGNUS DEI"**, "zie het Lam Gods". In het linker lancet zien we Jezus die aan Petrus zegt: "Ik zal u mensenvisser maken", waarbij hij de roeping van Petrus bevestigt. Het rechterlancet stelt Petrus voor in zijn opdracht. Met de herdersstaf in de hand en gevolgd door een aantal leerlingen, voert hij zijn opdracht uit. Een volgeling draagt een kind op de schouder,

Boodschap van de engel aan Maria.

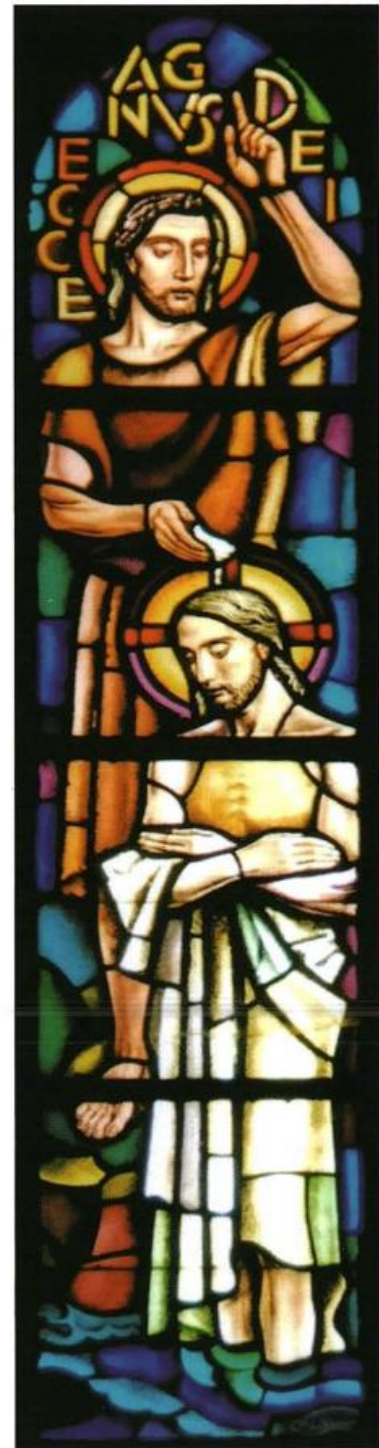
Zijbeuk links. Onze-Lieve-Vrouwaltaar.

Het was gebruikelijk dat de vrouwen links in de kerk zaten en de mannen rechts. Daarom bevindt het Maria-altaar zich gewoonlijk aan de linker zijde.

Centraal lancet:
hier zien we de hemelvaart van Maria en haar verheerlijking. Zij wordt begeleid door engelen die musiceren of zingen boven een stenen graf waarin bloemen bloeien.

Linker lancet:
illustreert bovenaan de boodschap van de engel aan Maria, en daaronder zien we het bezoek van Maria aan haar nicht Elisabeth.

Rechter lancet:
toont ons bovenaan Maria tijdens de kruisafneming (of het beeld van de Pieta). Onderaan staat de vlucht naar Egypte afgebeeld. Hier worden zowel de blijde als de droevige momenten uit het Marialeven samengevat.

Doopsel van Jezus in de Jordaan.

Zij zijn slechts een greep uit wat men toen ook noemde: de zeven smarten en de zeven vreugden van Maria. Hierrond bestond een zeer grote volksdevotie.

Zijbeuk rechts:

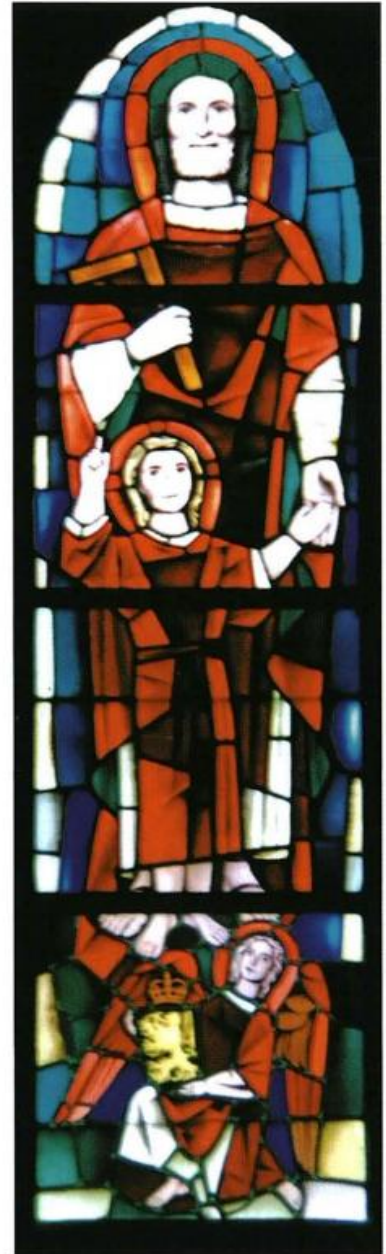
Sint-Jozef, patroonheilige van de parochie

In de periode dat dit raam werd gemaakt werd het ambachtelijke werk nog zeer hoog geschat.

Centraal lancet: Sint-Jozef houdt de houten winkelhaak van de schrijnwerker in de hand en het kindje Jezus leidt met de andere hand. Onderaan houdt een engel het bekroonde wapenschild vast met klauwende leeuw alsof men de wens wil uiten dat het over het hele land goed zou gaan.

Linker lancet: een staande engel-figuur houdt een hamer in de rechterhand en een zaag in de linker. Onderaan de compositie zien we een boer met schop en zaaischort naast een mecanicien met hamer en moersleutel.

Rechter lancet: een engel toont de maquette van de kerk van de parochie en daaronder wordt het belang van de familie onderstreept door de afbeelding van een gezin met twee kinderen. Het hele raam geeft de indruk van geborgenheid door eerbied voor werk en gezin.

Sint-Jozef, patroonheilige van Lot.

Iconografische ontleding van het grote kunstglasraam in de parochiale kerk van Dworp

MAURITS NEVENS

Inleiding - Situering van de kerk van Dworp

Constant Theys situeert het eerste kerkgebouw in de XIIIde eeuw. Ze werd in de loop der eeuwen vaak aangepast. In 1785 bleven alleen de twee zijmuren over van de oorspronkelijke en inmiddels vervallen Romaanse kerkbeuk. Architect Everaerts transformeerde de kerk en de bouwvallige toren werd heropgetrokken. Het gebouw werd gemetseld met baksteen, met in de onderbouw bruine ijzerzandsteen (afkomstig uit de "Bruine Put"). In 1870 was de oude kerk hopeloos te klein: 500 stoelen waren er toen beschikbaar.

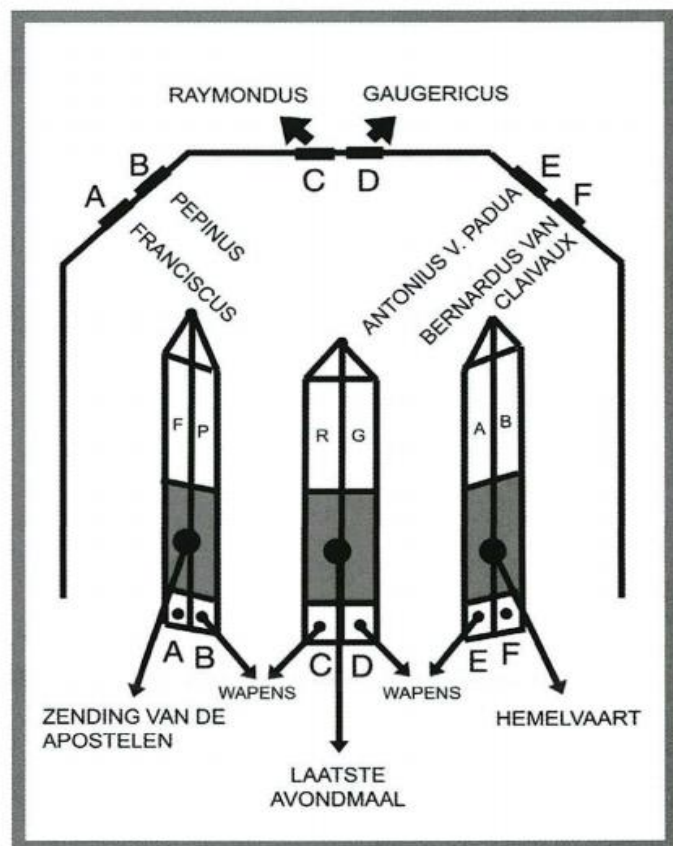
Voor een grotere kerk werd een andere plaats gezocht, maar de cafébazen die handel dreven aan de kerk, protesteerden en de kerkraad besliste dan maar te herbouwen op de plaats van de oude kerk. De hogere overheid verwierp het plan en uiteindelijk verhuisde de kerk naar een stuk grond, ongeveer 2 ha groot, dat ooit toebehoorde aan de vrouwenabdij van Vorst. Graaf Raymond Cornet de Grez (1) schonk 10.000 fr. en het bisdom legde er 1.000 bij. Vandaar wellicht het glasraam met Sint Raymondus en het wapenschild en van de familie Cornet de Grez.

De nieuwe kerk, in neogotische stijl, werd in 1894 ingewijd. De architect was bouwmeester Demaeght uit Brussel en de bouwmeester Jan Baptist Etienne uit Mont-Saint-Guibert.

De glasramen, uit het atelier Dobbelaere uit Brugge, kostten in 1894 de som van 4.381 frank. (Eén raam zou vandaag ongeveer 100.000 Euro kosten.) De oude kerk werd afgebroken in 1901. Op die plaats werd een nieuw gemeentehuis opgetrokken.

(1) Graaf Raymond Cornet de Grez (1839 - 1896) volgde zijn vader op als burgemeester van Dworp. Lid van de Provincieraad van Brabant en ridder in de Leopoldsorde. Huwde prinses Olga Galitzin. Zijn zoon Ferdinand Raymond volgde hem op als burgemeester.

25

Linkerraam met op A: Sint-Franciscus en op B: Sint-Pepinus.

Linker lancet A, bovenaan: Sint-Franciscus.

Franciscus wordt geboren in 1181 als zoon van lakenhandelaar.

Hij sticht de orde van de franciscanen.

Na zware ziektes bekeert hij zich en leeft twee jaar in Gubbio en verzamelt "minderbroeders" rond zich: de "poverello's".

Hij staat hier voor een nachtelijke blauwe hemel, bezaaid met sterren. Boven hem een buitengewoon prachtig gotisch fronton, waarvan hogels en fleuron vervangen zijn door speelse bladmotieven. Hij wordt voorgesteld met bruine pij met kap die over de rug hangt. Zijn lenden zijn omgord met een witte koord waarin drie knopen zitten, wat de armoede, de kuisheid en de gehoorzaamheid voorstelt. Hier draagt hij ook de rozenkrans, maar dit is ongebruikelijk. Aan zijn voeten zien we sandalen. Zijn handen vertonen de stigmata, dit zijn de wonden van Jezus, waaruit stralen ontspringen. In zijn handen houdt hij een kruisbeeld en een rozenkrans.

Hij wordt ook vaak afgebeeld met een doodshoofd, met dieren zoals een lam of wolf, en met vissen. Ook met een lelie, een werldebol of sterren, een geldbeurs (afkeer van geld), een engel of een maansikkel (omdat hij predikte voor muzelmannen).

Soms ook met een kruis waarbij de Christus één arm vrijmaakt.

Franciscus hield van dieren en van de natuur. Hij is de patroon van de dierenbescherming en van de milieubeweging.

Hij is ook de patroon van armen, blinden (werd zelf blind), gevangenen, lakenhandelaars, kleermakers, wevers en kooplieden.

Rechter lancet B bovenaan: Sint-Pepinus.

Pepinus of Pepijn is voorgesteld als vorst, met in de linkerhand een zwaard, in de rechterhand een heersersstaf en op het hoofd een hertogelijke kroon.

Hij gaat gekleed in een korte tuniek waarboven hij een roodpurperen mantel draagt, gevoerd met wit

hermelijn en die op de rechterschouder is toegeknoopt. Verder draagt hij spannende blauwe slobkousen en lage lederen laarzen. Vermoedelijk is dit de zalige Pepijn II van Landen, hertog van Brabant en hofmeier van Clotarius II, Dagobert en Sigebert. Hij was de vader van de H. Gertrudis van Nijvel en van Begga, de stichteres van de begijnen.

De bovenkant van het raam is identiek aan dat van Franciscus.

Linker en rechter lancet A en B onderaan.

Onder de figuren van Sint-Franciscus en van Sint-Pepinus zien we, verspreid over de lancetten A en B, de zending van de apostelen. Jezus geeft de herdersstaf aan Petrus terwijl hij naar de schapen wijst die rond zijn voeten staan. **"ECCE EGO VOBISCUM"** en links **"ECCE EGO MITO VOS"** zijn teksten die op de zending wijzen. Jezus, is afgebeeld in een wit lang gewaad met daarboven een rode mantel die door een gordel wordt opgehouden. Hij geeft Petrus de opdracht de kudde te hoeden.

Petrus aanvaardt met twee geopende handen. Achter hem staan nog drie apostelen van wie één een boek in de handen heeft ten teken van leergezag.

In de achtergrond zien we twee verschillende decoratieve, bloemende bomen die bovenaan uitlopen in een grotere waaivormige bloemenvorm.

Ook hier spreekt het blauw uit het kleed van Petrus, dat verdwijnt achter de bomen en dat bovenaan dient als achtergrond bij de heiligenfiguren.

Twee wapenschilden onderaan de linker en rechter lancetten A en B.

Onder A:

Het Chiro-teken, waaraan alfa en omega hangen, is geflankeerd door twee schapen op groene schildvoet. Een stola met 3 kruisen hangt voor het Chiro-teken. Daaronder staat de spreuk: **"OMNIS ET OMNIBUS CHRISTUS"**.

Onder B:

Achtergrond van azuur (blauw) waartegen een gestileerde boom op sinopel (groen) voet met links en rechts twee Franse lelies van goud. In de rechterbovenhoek een naar rechts stralende ster van goud. Een boog van zilver (wit) overspant links en rechts. Daaronder staat de spreuk: **"LUMEN IN CAELO"**.

Middenraam met op C: Sint-Raymondus en op D: Sint-Gaugericus.

Sint-Raymondus.

Linker lancet C, bovenaan: Sint-Raymondus.

In de achtergrond zien we een opgehangen wandkleed en een blauwe hemel bezaaid met sterren. De achtergrond is verder dezelfde als bij de andere heiligen. Sint-Raymondus draagt een geopend boek waarop staat: **"DECRETALES GREGORII IX"**. Hij is gekleed in het habijt van de Dominicanen wat erop wijst dat het wel Raymondus van Penafort is, geboren in Barcelona en bezieler van de reconquista (dit is de herovering van Spanje op de Saracenen). Hij was Mercedariër en Groot-Penitentier, maar ook grote autoriteit op gebied van Kerkelijk Recht. In de hand een boek en sleutel (volgens een legende raakte hij zonder sleutel in een gesloten klooster). Hij is de patroonheilige van de biechtvaders, de kerkrechters en de rechtsgeleerden omdat hij de pauselijke decreten (zie boek in zijn hand) in één wetboek samenbracht: de "decretales".

Sint-Gaugericus.

Rechter lancet D bovenaan: Sint-Gaugericus.

Achtergrond als de andere. Hier is Sint-Gaugericus afgebeeld met bisschopsmijter en kromstaf die buitenwaarts is gericht (wat betekent dat hij zich hier niet in het eigen gebied bevindt). Met de staf doodt hij een draakachtig monster terwijl hij, op byzantijnse wijze met twee opstaande vingers, de zegen geeft. Gaugericus (Gorik, Géry, Gury) is geboren in het Franse Kamerrijk (Arras). Hij bevrijdde gevangenen tijdens de twisten van Childebert en Chlotarius. Zijn bekendste attribuut is de draak, die symbool staat voor de afgoderij die hij bestrijdt. Het zegenende gebaar komt van de legende waar verteld wordt dat hij de ketting van een gevangene opende enkel en alleen door het geven van zijn zegen. Hij is de patroon van de gevangenen en wordt gevierd op 11 augustus.

Linker en rechter lancet C en D onderaan.

Onder de figuren van Sint-Raymondus en van Gaugericus zien we, verspreid over de lancetten C en D, het laatste avondmaal..

In een open loggia van gotische structuur hangt een tapijt dat het nachtelijke blauw afschermt. Links zien we een brandende luchter. Op de voorgrond speelt zich het laatste avondmaal af. Jezus houdt de kelk in de linkerhand en zegent met de rechterhand (zegent met twee vingers!). Op de tafel staan enkele lege borden en een beker-tje. Naast Christus zit Petrus met gevouwen handen en met lange baard. Achter Jezus zit een jongeling. Het is Sint-Jan die meestal naast Jezus wordt afgebeeld! Op de voorgrond zien we de knielende apostel Judas met een wijnkruik. Links zitten de andere apostelen. Eén is afgebeeld met rode mantel en nog zes anderen zijn weergegeven in biddende houding. Bijzonder zijn de verschillen wat de nimbussen betreft. Er zijn ronde, blauwe nimbussen, sommige met versierde boord. De roze en de groene nimbussen zijn vermoedelijk voor bijzondere apostelen, maar wie dat zijn is niet zonder meer te bepalen. Een nimbus (nimbus = stralenkroon) is geen aureool want dat is voorbehouden voor de H. Drievuldigheid, Christus, H.Geest en Maria.

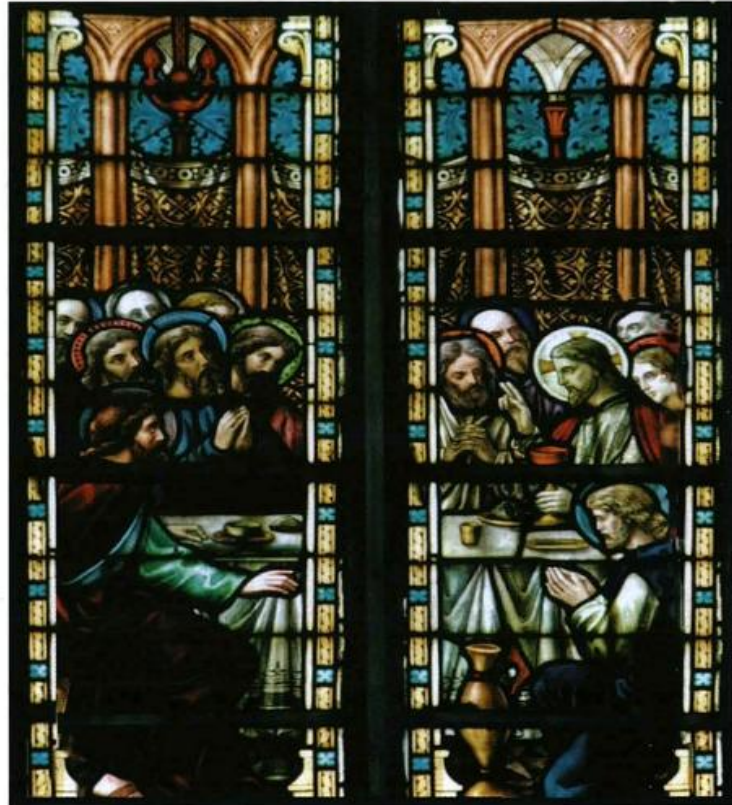
Twee wapenschilden onderaan de linker en rechter lancetten C en D.

Onder C:

Het wapenschild van de familie Cornet de Grez (hier voor burgemeester, graaf Raymond Cornet de Grez). Vandaar ook het bovenstaande raam met Sint-Raymondus.

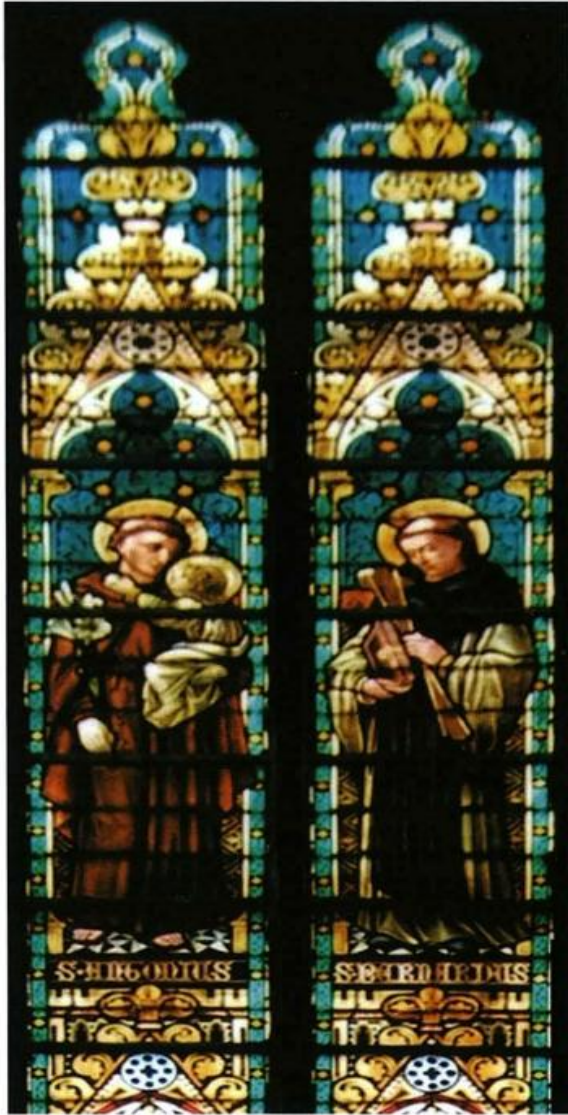
Onder D:

Het wapenschild van Dworp, toegekend bij KB van 11 augustus 1838. Het werd als volgt beschreven: "Een rood veld, met drie gele onversterkte torens, van drie kantelen voorzien".

Het laatste avondmaal.

Rechterraam met op E Sint-Antonius en op F Sint-Bernardus.

Sint-Antonius en Sint-Bernardus.

Linker lancet E bovenaan: Sint-Antonius van Padua (dus niet Antonius abt of Antonius van Florentië).

Sint-Antonius van Padua leeft in de 12de eeuw en is Franciscaan. Hij wordt geboren in Lissabon en sterft in Padua. Hij wordt leraar en volksprediker in Zuid-Frankrijk en vertrekt daarna naar Noord-Italië.

Eerst is hij Augustijnenmonnik maar wordt nadien Franciscaan en wordt daarom afgebeeld in een bruin kapucijnenhabijt.

Zijn voornaamste attributen zijn een lelie in de rechterhand (naar een verschijning) en het kindje Jezus op zijn linkerhand. De lelie wijst op versterving en zuiverheid. Soms wordt hij ook voorgesteld met boek als eerste theoloog van de Franciscanen, soms met knielende ezels of een hart op geldstukken of in een koffer (gevolg van verschillende legenden). Meestal wordt hij als baardloze Franciscaan afgebeeld. Hij is de beschermheilige van de reizigers, de bakkers, de pottenbakkers, de geliefden, de paarden en de ezels. Hij is de hulp tegen onvruchtbaarheid, koorts, pest, en vooral voor het terugvinden van verloren voorwerpen (in de legende zou een dief hem ooit gestolen zaken teruggebracht hebben). Personen die door hem geholpen werden, brachten, wat men in de volksmond "Antonius Brood" noemt, naar het klooster.

Rechter lancet F bovenaan: Sint-Bernardus van Clairvaux.

(Niet te verwarren met Bernardus van Siena die minderbroeder was). Sint-Bernardus draagt de witte pij van de Cisterciënzers en een zwart scapulier met kapmantel. Hij wordt geboren in Dijon uit de familie van de hertogen van Bourgondië. In 1113 gaat hij met 30 jongeren naar de abdij van Citeaux. Later sticht hij de abdij van Clairvaux waar pausen, koningen, prinsen en bisschoppen bij hem te rade komen. Hij wordt naar Rome geroepen en weerlegt de valse leer van Abelardus. Nadien predikt hij de kruisvaart in Frankrijk en Duitsland.

Zijn voornaamste attributen zijn een boek in rechterhand en een

opgerold manifest in de linkerhand. Soms wordt hij ook afgebeeld met een bijenkorf, met de duivel, met een hond, met een hostie of met een kruis. Hij is de patroon van de veehoeders en de kaarsenmakers. Hij wordt aangeroepen tegen jicht, reuma, kinderziekten, bezetenheid, onweer en veeziektes.

Linker en rechter lancet E en F onderaan.

Onder de figuren van Sint-Antoonius en Sint-Bernardus zien we, verdeeld over de twee lancetten, de hemelvaart van Christus.

Op de achtergrond zien we een stralende hemel. Daaronder ontwikkelen zich een reeks in blauw en goud versierde cirkelbogen, omkranst met een witte wolk. De schittering van de zonnestralen in de achtergrond verzacht de hardheid van de architectonische omlijsting.

Op de voorgrond staat Christus met gespreide handen. Hij neemt afscheid van de apostelen die met verwondering en angst, om het alleen blijven, smekend en biddend het wonder zien gebeuren. Op de rots staan volgens de legende de afdruk van de voeten van Jezus. Als begeleidende tekst staat hier:

“SE REGNANS/ NAT IN PRAEMIUM”

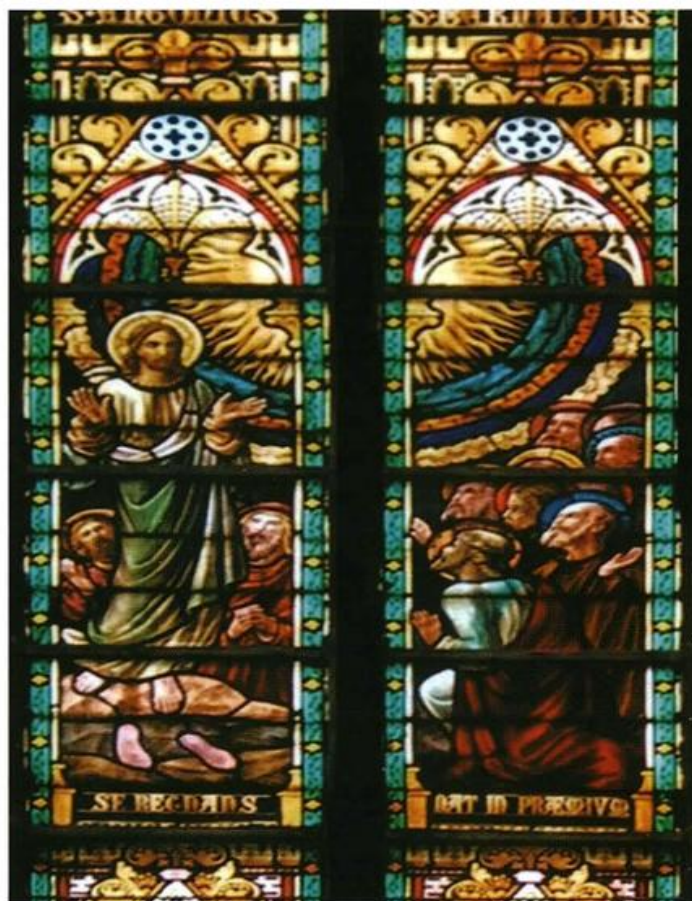
Twee wapenschilden onderaan de linker lancet E en rechter lancet F.

Onder E:

een klauwende leeuw van sable (zwatr) op een veld van goud. Dit is de Vlaamse Leeuw.

Onder F:

een gouden leeuw op een veld van sable (zwart). Dit is het wapenschild van Brabant.

De Hemelvaart van Christus.

De weekkapel.

Pastoor Frans Vanhaecke (+2005), gaf glazenier Maurits Nevens de opdracht de twee patroonheiligen voor de jeugd, de heilige Broeder Mutien-Marie van Malonne en Sint-Jan Berchmans van Diest, voor te stellen.

Broeder Mutien werd in 1989 heilig verklaard in Rome. Hij was van de congregatie van de Broeders van de Christelijke Scholen en leefde in Malonne waar hij leraar was in tekenen en muziek. Hij had veel genegenheid bij de kinderen en een grote devotie voor O.-L.-Vrouw en de eucharistie (zie monstrans).

Johannes Berchmans was jezuiet en geboren in Diest, waar zijn geboortehuis nog te zien is. Hij stierf zeer jong door TBC. Hij had een grote godsvrucht voor Maria. Vandaar de afbeelding met het beeld, alsook de lelie als teken van zuiverheid. Op de tafel ligt het boek met de constituties (de regels) van de orde en een kruisbeeld.

Nog een toemaatje: relatie glas en metaal in glasramen

MAURITS NEVENS

Bij de fabricatie van glas wordt in de smeltkroes vaak gebruik gemaakt van metalen om bepaalde kleur- of andere effecten te bekomen.

Men gebruikt vooral de volgende metalen of metaaloxides:

- loodoxides (lood afgezonderd uit zilvererts)
- barium: wit metaal
- strontium: metaal verwant met calcium en barium
- calcium: zilverwit metaal uit kalksteen, krijt en marmer
- zink: blauwachtig, wit metaal, bladerig en kristalachtig
- magnesium: zilverwit of zilverglatend of blauwachtig uit bauxiet
- kalium: zilverwit, week en pletbaar
- natrium: zilverwit, kneedbaar en zeer licht metaal
- antimoon: bros maar hard metaal
- tin: zilverwit, week en pletbaar
- mangaan: hard en bros, ook glasblazerszeep genoemd
- chroom: witglanzend, bros maar zwaar metaal
- kobalt: roodachtig, grijs en hard metaal, magntisch als ijzer
- selenium: metalloïde uit zwavelmineralen
- uraan: metaal dat voortdurend radioactieve stralen uitzendt

Als stabilisatoren bij het smelten gebruikt men:

- magnesium: zilverwit of zilverglatend of blauwachtig uit bauxiet
- kalium: zilverwit, week en pletbaar
- natrium: zilverwit, kneedbaar en zeer licht metaal
- antimoon: bros maar hard metaal
- tin: zilverwit, week en pletbaar
- mangaan: hard en bros, ook glasblazerszeep genoemd
- chroom: witglanzend, bros maar zwaar metaal
- kobalt: roodachtig, grijs en hard metaal, magntisch als ijzer
- selenium: metalloïde uit zwavelmineralen
- uraan: metaal dat voortdurend radioactieve stralen uitzendt

Als stabilisatoren bij het smelten gebruikt men:

- magnesium
- arseenoxide

Voor het kleuren van het glas gebruikt men:

- ijzer: geeft blauwgroen en geelgroene kleur
- mangaan: wijnrood tot violet

-
- chroom: geelgroen
 - selenium: roos tot geelrood
 - cadmium: rood
 - selenium: roos tot geelrood
 - cadmium: rood
 - uraan: groenachtig geel

Om glas troebel te maken wordt er tin aan toegevoegd.

Voor het ontkleuringproces van gesmolten glas te bevorderen gebruikt men:

- kobaltoxides
- nikkeloxides
- selenium

Om glas te zuiveren:

- antimoontrioxide
- kalium
- natrium

De tekeningen die in het glas gesmolten worden, worden met ijzeroxide aangebracht.

- Om vleeskleur na te bootsen gebruikt men goudchloride
- Om aureolen intensiever geel te maken gebruikt men zilvernitraat

Voor spiegels wordt kwik of brons toegevoegd.

Voor het vervaardigen van kristal wordt lood gebruikt (loodkristal).

Bij het verzamelen van glasramen gebruikt men loodstrips.

Glas is dus wel degelijk met metaal verbonden.

Bibliografie (artikels Maurits Nevens)

Drs. Br. Leopold: Oude en nieuwe iconografie - Procuere 1937.

Ivo Bakelants: De glasschilderkunst in de 19de en 20ste eeuw. Repertorium en documenten - deel B. - Uitgeverij Den Gulden Engel Wommelgem 1986.

Jo Claes: Sanctus - Davidsfonds Leuven 2002

*Over "Ridder Hendrik Boutersem,
Heer van Witthem, kleinzoon door
bastaardschap van Hertog Jan II
van Brabant, genoemd in
1388."(1)*

MARC DESMEDT

Van de heer Jan van Helmont kreeg ik enige tijd geleden een vraag over een telg uit de familie "van Witthem". Mijn correspondent werkte op dat ogenblik aan de blazoenering van Codex 148, een onbekend middeleeuws wapenboek uit de bibliotheek van graaf de Limburg Stirum.

Een van de wapenschilden (zie afbeelding op de volgende pagina)(2), omschreven als volgt: "die joncke[r] van bouterzeem " is van Hendrik van Witthem, heer van Boutersem.

Nader onderzoek levert ons de genealogie van deze jonkheer op. We kunnen deze als volgt samenvatten(3):

Jan van Cosselaer, bastaardzoon van hertog Jan II van Brabant en van Catharina van Cosselaer, krijgt de titel van drossaard (hofmaarschalk) van Brabant van Johanna en Wenceslas, van wie hij de raadsheer is. Hij verwerft de heerlijkheden van Waltwilder, Machelen en Witthem. (Witthem is een dorp gelegen in Nederlands-Limburg, op 5 kilometer van Maastricht.)

De erfgenamen van Jan van Cosselaer zijn de eerste dragers van de naam "van Witthem".

Uit zijn eerste huwelijk met Catharina van Holzit zijn dat:

- Jan van Witthem, heer van Ijsche (Neerijse en Overijse) verwerft door zijn huwelijk met Maria van Stalle de heerlijkheden van Beersele, Hellebeke, Woluwe en Ruisbroek.

- Margaretha van Witthem echtgenote van Jan van Sombreffe.

Uit het tweede huwelijk met Amelberga van Duivenvoorde volgen:

- **Hendrik van Witthem**, heer van Boutersem, die huwt met Margareta van Meldert,

- Jacques van Witthem, die huwt met Joanna Van Veulen

- Johanna van Witthem.

De achterkleinzoon - van Hendrik van Witthem, heer van Boutersem - Jan van Alsteren, verkoopt de heerlijkheid Boutersem in 1512

(1) J.-Th. de Raadt, *ibidem*, t. I, p. 211. * [P.Adam-Even], *Gelre [...]*, n° 839.
(2) Copyright Uitgeverij Jan van Helmont/ Foto Rudi Maes.

aan Hendrik III van Witthem, heer van Beersel (achterkleinzoon van Jan Van Witthem, de halfbroer van Hendrik).

De kleinzoon van Jan van Cosselaer, Frederik van Witthem, verkoopt de heerlijkheid Witthem in 1466 aan zijn oom Thierry de Pallant, heer van Wildenberg. De naam van Witthem verdwijnt in 1649 met het overlijden van Ernestine van Witthem. Ze wordt begraven in Sint Goedele in Brussel.

Haar grafsteen vermeldt het volgende grafschrift:

"Cy est la sépulture de haute et puissante dame, madame Ernestine de Witthem, en son vivant baronne de Beauvois, marquise de Bergues, comtesse de Walhain, vicomtesse de Sebourg, baronne et dame de Perwez, Cusance, Wavre, Braine-l'Alleud, Beersel, etc., laquelle trépassa à Bruxelles, le 24 janvier 1649."(4)

Het schild krijgt de volgende heraldische beschrijving(5):

Ecu à l'antique de sable au lion d'or, denté, armé et lampassé de gueules (qui est Brabant; au bâton d'hermine brochant. Heaume taré de profil à dextre à la capeline d'argent doublée de gueules, cimé d'une tête et col d'âne d'hermine, issante d'une couronne à quatre fleurons d'or.

Michel Vastiau was zo bereidwillig hierover volgende verklaring te geven:

"Écu à l'antique" is een vroeg gotisch wapenschild en maakt geen deel uit van de eigenlijke blazoenering. Iedere periode heeft haar eigen vorm van wapenschild, dat afzonderlijk mag vermeld worden maar ZEKER NIET MAG opgenomen worden in de blazoenering.

"Capeline" is een dekkleed in de vorm van een kap, een stoffen kap op de helm gedragen om te beschermen tegen de zon. Het is eigenlijk de voorloper van de zeer decoratieve dekkleden (vanaf de 14de eeuw) zoals in het logo van het Heemkundig Genootschap (wapenschild van Hendrik III van Witthem).

In vroeggotische wapens is dat het normale dekkleed en mag strikt genomen dus eigenlijk niet vermeld worden.

Een rechts gewende helm is de normale positie van de helm en is dus eveneens overbodig.

"In sabel(6) een gouden leeuw, getand, genageld en getongd van keel(7) (Brabant) met een schuinstaak van hermelijn over alles heen. Een [rechts gewende] helm met dekkleed [in de vorm van een kap] van zilver, gevoerd van keel, overtopt met als helmteken een kop en hals van een ezel van hermelijn, uitkomend uit een kroon met vier gouden bladeren."

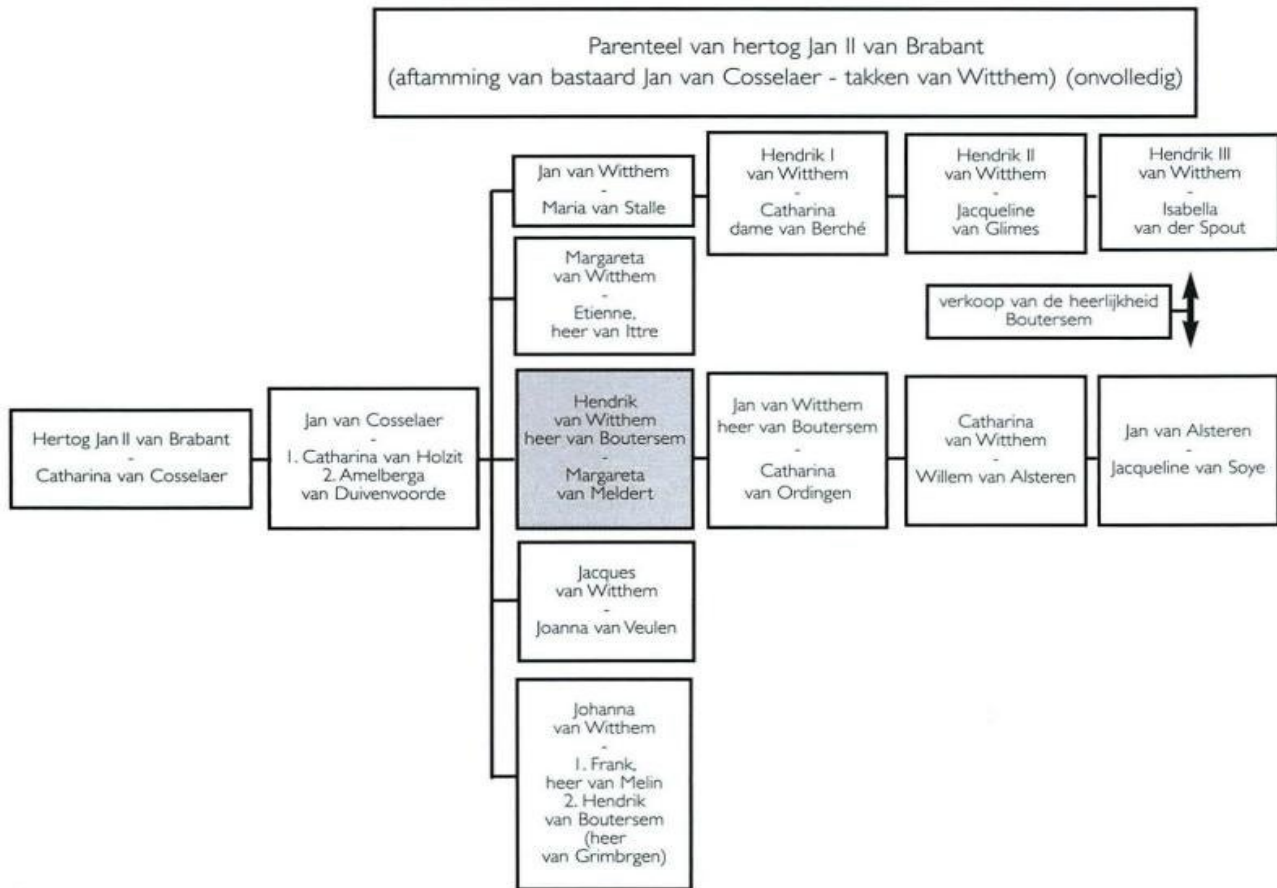
(3) *Les fastes du Brabant: Ch. Mertens, Le château féodal de Beersel et ses seigneurs, door Charles Mertens, Editions Historia, Bruxelles 1942.*

(4) In hedendaags Nederlands betekent dit: "Dit is de begraafplaats van de hoge en machtige dame mevrouw Ernestine van Witthem, tijdens haar leven barones van Beauvois, markiezin van Buerges, gravin van Walhain, burggravin van Sebourg, barones en dame van Perwez, Cusance, Waver, Eigenbrakel, Beersel, enz., die te Brussel overleed, op 24 januari 1649."

(5) J.-Th. de Raadt, *ibidem*, t. I, p. 211. * [P. Adam-Even], *Gelre [...]*, n° 839.

(6) sabel: is de heraldische benaming van zwart.

(7) keel: is de heraldische benaming van rood.

Hierboven geven we voor alle duidelijkheid de schematische weergave van de afstamming van Jan van Cosselaer, bastaardzoon van Hertog Jan II van Brabant (takken van Witthem - onvolledig).

Colofon

En het dorp zal duren...

is het trimestrieel tijdschrift van het
Heemkundig Genootschap "van Witthem" - Beersel

januari - maart 2006 - nummer 29 - jaargang 8

voorzitter	Marc Desmedt Dwersbos 109 1650 Beersel 02. 377.27.94
ondervoorzitter	Edgard Winderickx Brouwerijstraat 18 1653 Dworp 02. 380.30.14
secretaris	Michel Vastiau Leeuwerikenlaan 10 1650 Beersel 02. 380.54.38
penningmeester	Piet Van Capellen Boomgaardstraat 12 1653 Dworp 02. 380.35.48

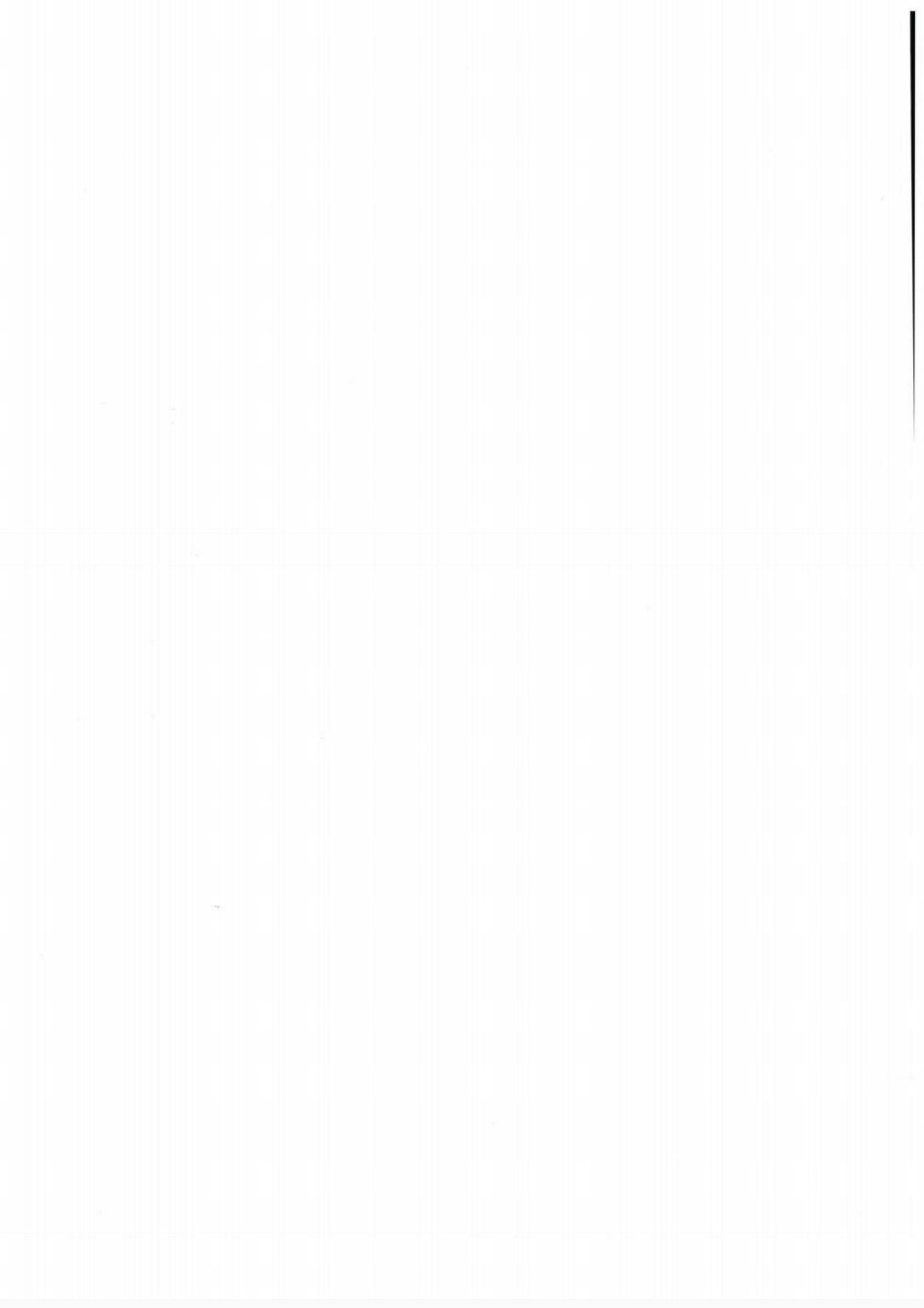
40

Inlichtingen tijdens de kantooruren in het gemeentehuis te Beersel - dienst cultuur
Alsebergsteenweg 1046
1642 Alseberg
02.359.16.16

Prijs van dit nummer € 8 - jaarlijks lidgeld bedraagt € 18, te storten op rekeningnummer 001-3114341-38 van het Heemkundig Genootschap "van Witthem" Beersel, met de vermelding van naam, voornaam en adres, gevolgd door de aanduiding "Abonnement tijdschrift".

Werkten mee aan dit nummer:
Giedo Debusscher, Marc Desmedt, Maurits Nevens, Michel Vastiau en Liberte Walschot.
Samenstelling: de redactieraad.
Verantwoordelijke uitgever: Marc Desmedt.

Eindvormgeving en druk: Drukkerij B.V.B.A. Mariën-Deneyer - Dworp.

*Heemkundig
Genootschap
"van Witthem"*